

O wolność wyznawania
religii we współczesnym
świecie.

Przeciwdziałanie przyczynom
dyskryminacji i pomoc
prześladowanym na przykładzie
chrześcijan

Cezary Dobies

Chrystianofobia we Francji. Badanie w latach 2017–2019

[Wykonano na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości]
Warszawa 2019

Spis treści

I. Wprowadzenie / 3	
II. Chrystianofobia we Francji / 5	
1. Akty przeciwko chrześcijaństwu / 5	
2. Zabójstwo księdza Jacques`a Hamela / 6	
3. Ofiara zamachu powodem żartów / 6	
4. Miejsce religii w społeczeństwie / 7	
5. Miejsce religii a świeckość / 7	
6. Statystyka / 7	
7. Wiara i dyskomfort polityków / 8	
8. Alienacja kultury chrześcijańskiej / 9	
9. Nierówność wobec katolickich pasażerów / 10	
10. Manifestacja w krzywym zwierciadle mediów / 10	
11. Ustawa o cenzurowaniu informacji o ochronie życia / 11	
12. Krzyże / 12	
13. Nierówne traktowanie uczniów w szkolnych stołówkach / 12	
14. Dyskryminacja nauczyciela w szkole / 12	
15. Zakaz słowa na Uniwersytecie w Bordeaux / 13	
16. Marsylia / 13	
17. Nienawiść w karykaturze / 14	
18. Podpalenia świątyń / 19	
19. Lista pożarów i podpaień w latach 2018–2019 / 19	
20. Lista kościołów rozebranych we Francji w latach 2000 – 2019 / 21	
21. Ponad 5000 kościołów jest zagrożonych / 23	
22. Ataki antychrześcijańskie / 23	
23. Manipulacja proporcją / 23	
24. Dziedzictwo religijne w niebezpieczeństwie / 24	
25. Wywiad z Ch. Rambaud dotyczący sprzedaży czterech kościołów w Rouen / 26	
26. Kto płaci za co? / 26	
III. Pożar Katedry Notre Dame w Paryżu / 27	
1. Analizowanie pożaru / 27	
2. Głos studenckiej lewicy / 27	
3. Długie przygotowania do odbudowy / 27	
4. Próba zamknięcia terenu odbudowy / 28	
5. Pożar katedry kapitałem politycznym / 28	
6. Przeciw szybkiej odbudowie / 28	
7. Bezpieczeństwo przeciwpożarowe w katedrze / 29	
8. Noc nad Notre-Dame / 30	
9. Notre Dame w centrum wielkiej przebudowy. Projekt z roku 2016 / 31	
10. Projekt zagraża katedrze / 32	
11. Dlaczego wieże Notre-Dame były zamknięte godzinę wcześniej niż zwykle? / 33	
12. Zebranie CMN w sali wieży północnej katedry / 33	
13. Cenzura wypowiedzi architektów / 33	
14. Śledztwo powinno prowadzić się w celu ustalenia prawdy / 34	
Bibliografia / 35	

I. Wprowadzenie

Incydenty wymierzone w Kościół katolicki miały miejsce na terenie dzisiejszej Francji już w odległych czasach i sięgają wieków średnich. Zarówno walka króla Filipa IV Pięknego z papieżami, „uwięzienie” ich w Awinionie, jak i likwidacja zakonu Templariuszy nie należą do chlubnej karty w dziejach Francji. Jednakże największy cios w Kościół i ludzi należących do wspólnoty katolickiej przyniosła wielka rewolucja francuska, która zburzyła wiele obiektów sakralnych i zgilotynowała tysiące wiernych. Mówiąc o rewolucyjnych zbrodniach, nie wolno zapominać o bezlitosnej masakrze w regionie Vendée, gdzie wybuchło powstanie, którego przyczyną była obrona między innymi eliminowanych księży katolickich. Po pokonaniu powstania rewolucjoniści przystąpili do masowego mordowania ludności cywilnej.

Często sposobem zabijania było topienie w Loarze barek ze związanymi na pokładzie ludźmi. Jean Baptiste Carrier, przewodniczący Komitetu Rewolucyjnego w Nantes, owym zbrodniom nadał termin „deportacja pionowa” (fr. *déportation verticale*). Dodatkowo upokarzano ofiary, w tym również dzieci, przez rozbieranie ich do naga i przywiązywanie do siebie osób przeciwnej płci przed zatopieniem. Metodę tę rewolucjoniści pogardliwie nazwali „małżeństwa republikańskie” (fr. *mariage républicain*). Szacuje się około 300 tys. zabitych ludzi, chociaż niektórzy podają, że mogło dochodzić do 600 tys. osób. Podkreślić należy, że było to pierwsze ludobójstwo w historii Europy, bo zostali zabijani ludzie tylko dlatego, że mieszkali w danym regionie. To straszne wydarzenie stało się niestety przykładem do naśladowania dla późniejszych morderców stojących w innych państwach na czele rządu¹.

Przypomnieć też trzeba, że w okresie przedrewolucyjnym, okrutnym i dość ciemnym, zwanym oświeceniem², było wielu pisarzy i myślicieli, którzy jednomyślnie i z żarliwością potępiali i ośmieszali Kościół. Voltaire, który niegdyś przesłał listy gratulacyjne do króla Fryderyka II oraz carycy Katarzyny II w związku z dokonaniem rozbioru Rzeczypospolitej, być może swój antypolonizm nabył i ukształtował przez ten fakt, że Polska była w Europie największym krajem katolickim (większy obszar miała Rosja i Imperium Osmańskie, ale państwa te nie były katolickie).

[¹] Ludobójstwo w Vendée było inspiracją m.in. dla W. Lenina, który ową masakrę stawiał jako wzór do skutecznej walki z kontrrewolucją, podobnie jak wymordowanie Ormian przez Turków było dobrym przykładem dla A. Hitlera, który mówił – oni mordowali i nikt ich nie ukarał, wy też możecie mordować bezkarnie.

[²] W epoce oświecenia szerzyła się alchemia, która urastała do rangi nauki i nierzadko była finansowana przez oświeceniowych władców, umacniał się w pałacach bezkarny, oświeceniowy absolutyzm, francuscy filozofowie często korzystali z przywilejów rządzących i nie potrafili skrytykować plagi niewolnictwa, powszechna była propaganda i wrogość do innych krajów, rozumowi ludzkiemu niekiedy odbierano poznawczą funkcję narządu, nadając mu bezmyślną rolę kultu, a przy tym likwidowano ogromną ilość szkół niszcząc nagminnie zakony kościelne. Należy przeprowadzić krytyczną ocenę epoki, aby łatwiej zrozumieć wysocę niesprawiedliwą manipulację i jej negatywne następstwa. W każdym oświeceniu jest tak, że gdy punkowo oświecła się jedna rzecz, to z pola widzenia traci się inne.

Postawy antykościelne rosły i umacniały się także u zwykłych obywateli. Żołnierze Napoleona niszczyli w katedrach witraże i posągi wystrzałami z armat, podobnie jak wcześniej czynili to rewolucjoniści. Ostatecznym ciosem zaś, już nie artyleryjskim, ale prawnym, była ustawa z 9 grudnia 1905 roku o rozdziale Kościołów od państwa (la loi de séparation des Églises et de l'État), która w założeniu miała doprowadzić do całkowitej laicyzacji republiki. Prof. Tadeusz Cegielski, mistrz loży masońskiej w Polsce, przyznał na swoich wykładach, że francuska loża wolnomularska (Grande Orient de France) doprowadziła do rozdziału Kościoła od państwa. Świadectwem politycznego zaangażowania masonerii w rewolucję i w laicyzację republiki są nie tylko potwierdzenia osób związanych z wolnomularstwem, ale także widoczne znaki na pomnikach państwowych³.

Ustawa z 9 grudnia 1905 roku pozwoliła państwu po raz kolejny zawładnąć dobra kościelne i przejąć w posiadanie świątynie i budowle. Zauważyć warto, że już w samym założeniu tej ustawy kryje się niekonsekwencja, bowiem jeśli zatwierdzamy r o d z i a ł, to wcześniej powinniśmy uchwalić p r z y ł ą - c z e n i e, jak podpowiada logika. Każde słowo jest poprzedzane innym wyrazem, a gdy w rozumowaniu nie ma ciągłości, to pojęcia da się interpretować dowolnie. Jednakże pozostawiając dogłębną analizę ustawy, miejmy na uwadze jej konsekwencje i daleko idące ograniczenia Kościoła.

Błażej Pascal, francuski filozof, matematyk i fizyk, w swoim dziele *Mysli* napisał: *Ludzie mają wzdarcę dla religii i nienawidzą jej, i lękają się, że mogłaby być prawdziwa*⁴. Cenna uwaga uczonego wybiegła poza XVII wiek, a wnioski z niej idące nadal są aktualne, co więcej, wraz z upływem czasu nienawiść do wiary nie słabnie. Podkreślić też trzeba, że wszystkie akty i incydenty antykościelne na przestrzeni wieków miały mocne podłoże ekonomiczne i chociaż nie były to jedyne przyczyny walki z Kościołem, to z pewnością chęć łatwego przejścia obcego majątku była kuszącą motywacją. Pamiętajmy przy tym, że we Francji, która niegdyś była krajem katolickim i, jak powiedział św. Jan Paweł II, *najstarszą córką Kościoła*, dziś pozostało cztery procent katolików.

Dlatego nie może dziwić fakt, że we Francji obecnie ataków na Kościół jest dużo mniej niż w Polsce, ponieważ przeciwnicy tę walkę nierówną wygrali. Teraz Francja jest na etapie jawnego burzenia kościołów. Ruchy i organizacje antykatolickie skupiły zatem większą siłę, zarówno ekonomiczną jak i polityczną, na uderzenie w Kościół katolicki działający w Polsce. Nie brakuje także w Europie współczesnych Voltaire'ów, którzy życzą naszemu krajowi trwałego osłabienia lub nowych rozbiorów.

Niniejsza praca badawcza obejmuje współczesne przedstawienie nierzetelnego spojrzenia na chrześcijaństwo i chrześcijan w szeroko rozumianym publicznym przekazie francuskim. Uwzględnione zostały także nagminne wandalizmy i profanacje w świątyniach chrześcijańskich oraz liczne decyzje władz o burzeniu budynków sakralnych, które zgodnie z ustawą z 9 grudnia 1905 roku należą całkowicie do państwa. Istotną też sprawą w badaniu był pożar chrześcijańskiej katedry Notre-Dame w Paryżu, który powstał 15 kwietnia 2019 roku i pozostawił wiele niewyjaśnionych pytań.

[³] Przedstawienie znaków wolnomularskich w architekturze miejskiej Paryża wymaga osobnego badania i dłuższego opisu, ponieważ istnieją symbole wyraźne, jak na przykład Pomnik Praw Człowieka, stojący na Polach Marsowych, ale również są umieszczone znaki nawiązujące do idei masońskiej poprzez aluzję, niekiedy ukrytą w estetyce, jak na przykład stojące kolumny Daniela Burena na placu przy Palais Royal, które zamówił Jack Lang, wolnomularz, minister kultury w rządzie François Mitteranda.

[⁴] Blaise Pascal, *Mysli*, przekład Tadeusz Żeleński, Warszawa 1996, Wydanie X, s. 27.

II. Chrystianofobia we Francji

I. Akty przeciwko chrześcijaństwu

Liczby opublikowane na początku roku 2019 pokazują zwielokrotnienie aktów przeciwko symbolom religijnym (uszkodzone rzeźby, cmentarze i kościoły sprofanowane). Te fakty pokazują, nawet tym, którzy mieli tendencję do zaprzeczania, że chrześcijaństwo jest religią najbardziej prześladowaną na świecie. Chrystus przewidział, że będzie znieawidzony.

Obserwatorium chrystianofobii (L'Observatoire de la christianophobie) zrodziło się z chęci dziennikarzy katolickich do zdania sprawy z chrystianofobii występującej nie tylko we Francji, ale i na świecie. Od maja 2010 roku ten blog dostarcza informacji na temat aktów antychrześcijańskich. Obserwatorium nie ma dostępu do Centralnego Serwisu Informacyjnego (SCRT, Service Central du Renseignement Territorial), natomiast czerpie swoje informacje z mediów regionalnych, a także z bezpośrednich świadectw ofiar, z parafii, z biskupstw, które czasami same muszą informować media publiczne. Przy czym nie wiadomo, czy takie informacje są później brane pod uwagę przez Centralny Serwis Informacyjny (SCRT). Różnice są zauważalne między liczbami oficjalnymi, a liczbami obserwatorium. Np.: liczby SCRT w roku 2017 podają, że odnotowano 878 ataków na materialne symbole chrześcijańskie, w tym 252 na cmentarzach i 626 w kaplicach, kościołach, katedrach, salach parafialnych, świątyniach, na kalwariach, a także wobec posągów i krzyży przydrożnych⁵.

Akty przeciwko chrześcijaństwu we Francji według badań Obserwatorium:

w 2017 roku było 256 przypadków, a w 2018 roku było 316 przypadków;

w tym można wyselekcjonować różne typy aktów:

- wandalizm – 64 (w 2017), 77 (w 2018),
- kradzieże – 46 (w 2017), 67 (w 2018),
- profanacje – 39 (w 2017), 33 (w 2018),
- pożary – 28 (w 2017), 23 (w 2018),
- miejsca dewocji – 36 (w 2017), 27 (w 2018),
- cmentarze – 38 (w 2017), 37 (w 2018),
- agresje fizyczne i słowne 12 (w 2017), 22 (w 2018).

Jeszcze bardziej irytująca jest wiadomość podana przez dziennik „Le Parisien” z 12 lutego 2019 r., że we Francji w 2018 odnotowano 1063 aktów przeciwko chrześcijaństwu, co jest liczbą większą niż w 2017, bo w 2017 r. wg „Le Parisien” było tych aktów 1038. Natomiast Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podało oficjalnie, że w 2017 r. było 878 aktów. Tak więc mamy do czynienia z tajemnicą statystyczną, której nie sposób rozwikłać.

Pomimo próśb Obserwatorium nie jest prowadzona przez SCRT typologia ani pochodzenie geograficzne aktów, która mogłaby zdeterminować najczęstszy rodzaj aktów oraz zabezpieczyć departament najbardziej dotknięty przez to zjawisko.

Do tego tablica z zestawieniem nie uwzględnia aktów stwierdzanych w mediach, w reklamach, spektaklach, wystawach, wystąpieniach publicznych itp. One są zbyt liczne, aby mogły być uwzględnione. W prawie francuskim nie ma zapisów zakazujących obrażania uczuć religijnych, co jest bardzo istotnym faktem, natomiast są zapisy zakazujące eksponowanie symboli religijnych w przestrzeni publicznych. W praktyce zakaz ten dotyczy wyłącznie chrześcijan. Młody katolik idący do Pierwszej Komunii św. nie może pojawić się na ulicy w albie, ale może muzułmanin podążać do meczetu w Dżelabie.

[⁵] Daniel Hamiche, *Represje antychrześcijańskie: znów ciężki bilans w roku 2018 (Persécutions anti-chrétiennes: encore un lourd bilan pour 2018)*, „L'Homme Nouveau” nr 1683, 16 marca 2019.

Francja liczy sobie 101 departamentów, z czego Obserwatorium tylko w 5 nie odnotowało aktów przeciwko chrześcijaństwu. Natomiast departamenty, w których najwięcej było aktów, to: Loire-Atlantique (31 przypadków), Le Nord (28 przypadków), Morbihan (22 przypadków). Warto zauważyć, że w departamencie Loire-Atlantique oraz w departamencie Morbihan liczba mieszkańców muzułmańskich jest znikoma. Są to regiony, w których mieszkańcy w dużej przewadze są wyborcami prawicowymi i katolickim. Stąd też agresja antykatolicka najczęściej przychodzi z zewnątrz, źródło jej nie tkwi w lokalnych antypatiach⁶.

2. Zabójstwo księdza Jacques`a Hamela

W kościele katolickim Saint-Etienne-du-Rouvray, w pobliżu Rouen, został bestialsko zabity ksiądz Jacques Hamel. Dwóch mężczyzn w wieku 19. lat, Adel Kermiche i Abdel Malik Petitjean, wtargnęli 26 lipca 2016 do kościoła w trakcie mszy świętej, która rozpoczęła się o 9. rano. Wzięli 5 osób uczestniczących we mszy jako zakładników, po czym podcięli gardło 86. letniemu księdzu Jacques`owi Hamelowi. Jeden z zakładników został ugodzony nożem i był ciężko ranny. Zamachowcy niszczyli przedmioty kultu religijnego znajdujące się na ołtarzu, wykrzykiwali, że Allah jest wielki i że katolicy są wrogami muzułmanów. W tym brutalnym i głośnym zamieszaniu udało się wydostać z kościoła jedną z zakładniczek, która powiadomiła policję o zaistniałej napaści i zamordowaniu księdza. W czasie akcji policyjnej terroryści zostali zastrzeleni przed wejściem do kościoła. Okazało się później, że mordercy byli odnotowani jako zradykalizowani islamisci, a jeden z nich nosił bransoletkę elektroniczną przeznaczoną dla niebezpiecznych terrorystów⁷.

3. Ofiara zamachu powodem żartów

Niestety nawet zamachy terrorystyczne wywołują żarty w bardzo złym stylu. Po ogłoszeniu wiadomości o zabójstwie księdza Jacques`a Hamela jeden z dziennikarzy na Twitterze zamieścił następujący wpis: *Aby uspokoić napięcia między wspólnotami religijnymi mam nadzieję, że zabójcy byli dawnymi skautami wykorzystanymi seksualnie przez księdza*⁸. Wobec licznych reakcji zbulwersowanych użytkowników Twittera usunął ten wpis, jednak później z swoim blogu tłumaczył swoje prawo do humoru, mówiąc że *trudno jest rozśmieszyć głupców*.

Podobnie też Julie Le Goïc, lewicowa posłanka z Brestu, wykorzystwała zabójstwo księdza Jacques`a Hamela, aby upokorzyć katolików. W Twitterze zadała następujące pytanie: *Czy ksiądz męczennik ma prawo do 70. niewinnych dzieci w raju?*⁹

Obrażanie pamięci ofiary zamachu nie stanowiło dla posłanki problemu. W wypowiedzi dla radia „Europa 1” owa posłanka odpowiedziała następująco: *Moją głupotą było umieszczenie tego żartu na Twitterze. W ten sposób rozbudziłam sferę faszystów*¹⁰. *Żałuję jedynie tego, że umieściłam ten żart w medium społecznościowym. Myślę, że prawo do humoru jest bardziej niż konieczne*.

Front National (Front Narodowy) w Brest domagał się dymisji posłanki, uważając, że to jest skandal, aby ktoś taki, kto nie ma szacunku dla ofiary okrutnej zbrodni, obradował w parlamencie francuskim¹¹.

[6] Daniel Hamiche, *Europa, niepokojące znaki odnośnie nietolerancji* (Europe: les signaux inquiétants t'un Observatoire sur l'intolérance), „L'Homme Nouveau”, nr 1683, 16 marca 2019 r.

[7] *Zamach w kościele katolickim w Saint-Etienne-du-Rouvray 26 lipca 2016, (Attentat dans l'église catholique de Saint-Etienne-du-Rouvray, le 26 juillet 2016)*, „L'express”.

[8] www.bfmtv.com/politique/saint-etienne-du-rouvray-une-elue-brestoise-dans-la-tourmente-pour-un-tweet-douteux-1020835.html

[9] Muzułmanie wierzą, że ten, kto ginie podczas akcji w dżihadzie, dostanie w raju 70 dziewic.

[10] Lewicowa posłanka wprowadziła nowe, nieznanne dotąd pojęcie faszystów. Otóż, „faszyści” według niej to ci, którzy bronią pamięci ofiary bestialsko zamordowanej.

[11] *70 dzieci w raju, żart jednej z posełek z lewicy odnośnie księdza, któremu poderżnięto gardło, (70 enfants de choeur au paradis: la*

4. Miejsce religii w społeczeństwie

Francuzi są mało zainteresowani miejscem religii w społeczeństwie, to wynika z sondażu Opinion Way przeprowadzonego na zlecenie LICRA (czyli Ligue internationale contre le racisme et l'antisémitisme – Liga Międzynarodowa Przeciwko Rasizmowi i Antysemityzmowi, która działa we Francji od 1928 roku). Pytanie postawione w sondażu brzmiało: „Czy uważasz, że religie zajmują coraz więcej miejsca w życiu Francuzów?”

- 68% odpowiedziało: nie,
- 57% uważa, że laickość nie jest wystarczająco broniona we Francji.

Bruno Jeanbart, który jest zastępcą dyrektora Opinion Way dodaje w katolickim piśmie „La Croix” („Krzyż”): Przywiązanie do laickości nie przeszkadza Francuzom mieć spojrzenie realne: 53% spośród ankietowanych nie chce zmodyfikować prawa z 1905 roku (rozdział religii od państwa).

Wielu pytających uważa, że władza powinna odgrywać dużą rolę w dialogu między religiami, 51% popiera projekt ministra spraw wewnętrznych Gérarda Collomba stworzenia instancji dialogu między wyznaniem. Aż 64% uważa ten pomysł za zgodny z zasadami laickości. Wśród respondentów, którzy uważają, że religia zajmuje coraz więcej miejsca w społeczeństwie, pojawia się obawa: 62% uważa, że jest to „zła rzecz”, wśród tych respondentów dominują (81%) wyborcy Jeana-Luca Mélanchona ze skrajnej lewicy.

Jeszcze inna tendencja wyłania się w tym sondażu, otóż ludzie młodzi (do 35 lat) w sposób bardziej naturalny traktują ideę multi-kulti (multiculturalisme), oni są zwolennikami laicyzmu bardziej otwartego niż ludzie starsi od nich.

Pomimo tego ci młodszy respondenci nie są za karykaturyzowaniem religii, jak również 35% spośród 25–35 lat uważa, że należy brać pod uwagę prośby religijne w miejscach publicznych takich jak szpitale. Natomiast średnia odpowiedź we wszystkich przedziałach wiekowych ludzi ankietowanych wynosi tylko 18%¹².

5. Miejsce religii a świeckość

Jeśli niektóre wartości republikańskie straciły na znaczeniu, to świeckość pozostaje nadal świeża. W sondażu na zlecenie fundacji Jean-Jaures wynika, że 87% Francuzów opowiada się a prawem z 1905 roku, które gwarantuje wolność światopoglądową i wolność praktyk. 84% opowiada się za prawem z 2004 roku zakazującym znaków religijnych w szkole. 89% jest za prawem z 2010 roku zakazującym noszenia chusty noszenia ciało i twarz¹³.

6. Statystyka

Zwrócić uwagę warto, że 4 251 jest to liczba ludzi ochrzczonych we Francji podczas Wigilii paschalnej w 2019 roku, czyli o 8 osób mniej niż w 2018 roku.

W ciągu jednej dekady liczba ochrzczonych dorosłych wzrosła o 43%, to jednak od dwóch lat zaczęła spadać. Tak jak w zeszłym roku 54,4% dorosłych przygotowujących się do przyjęcia chrztu pochodzi z rodzin chrześcijańskich, gdzie co najmniej jedna osoba jest ochrzczona. Przedziały wiekowe kandydatów są podobne do roku ubiegłego: 49% przyszłych ochrzczonych jest w wieku między

blague d'une élue de gauche sur le prêtre égorgé), „www.valeursactuelles.com”, piątek 29 lipca 2016.

[12] Bernard Gorce, Gauthier Vaillant, *Miejsce religii nie niepokoi Francuzów (La place des religions n'inquiète pas les Français)*, „La croix”, 11 października 2017.

[13] Jack Dion, *Wybrana świeckość (La laïcité plébiscitée)*, „Marianne”, 29 marca-4 kwietnia.

26 a 40 lat. Przedział wiekowy 18 – 23 lata to tylko 0,25 z 49%. Od 2016 roku liczba tych, którzy nie deklarują przynależności do żadnej religii wzrosła z 16% do 23%. (plus 35% w ciągu dekady)¹⁴.

7. Wiara i dyskomfort polityków

Posłowie praktykują religię katolicką, ale nie ujawniają tego w obawie, żeby nie byli uważani za reakcjonistów. Politycy zrezygnowali z możliwości mówienia, że mają jakieś relacje z religią. Do września 2018 roku ksiądz Laurent Stalla-Bourdillon prowadził serwis duszpasterski studiów politycznych (Spep), instytucja, która towarzyszy parlamentarzystom katolickim. Siedząc w Sali spotkań Domu Diecezjalnego w Paryżu ten ksiądz ubolewa nad wizją religii w świecie polityki: *Dziś jeśli macie jakkolwiek kontakt z jakąś instytucją katolicką, to jesteście kimś podejrzanym*¹⁵. W swoim czasie Charles de Gaulle uczestniczył we mszach św. w Colombay-Les-Deux-Eglises. Ten pierwszy prezydent V Republiki nawet zainstalował kaplicę w Pałacu Elizejskim. Pół wieku później kaplica ta stała się poczekalnią dla gości wieczornych. Liczba niewierzących przewyższa liczbę wierzących, praktykowanie mszy św. widać u 1 Francuza na 20. Część parlamentarzystów kontynuuje pomimo wszystko swoje praktyki religijne. Dwie ulice dalej od Pałacu Burbonów (siedziby sejmu) znajduje się kaplica Dzieciątka Jezus, gdzie o 8 rano w każdą środę przy małej ilości wiernych jest msza św. dla parlamentarzystów odprawiana przez księdza dochodzącego z parafii św. Klotyldy. Dzięki temu parlamentarzyści mogą praktykować swoją religię prywatnie i w skrytości.

We Francji katolicyzm, który celebrował w czwartek Wniebowstąpienie („Assomption”) nie jest już takim wyznacznikiem duchowości, jak kiedyś. Co prawda osłabiony, choć nie całkowicie wyparty przez prawo z 1905 roku.

Poseł z partii Macrona („La République en marche”), pani Marie Tamarelle-Verhaeghe, uczestniczy w tych środowowych mszach: *Dziś religia jest natychmiast łączona z prozelityzmem*¹⁶ – wyraża swoją żalność pani poseł, która ma 56 lat. Wahanie się polityków, by wyznać swoją wiarę nie opiera się na serwisie dobra wspólnego.

Prozelityzm kilku posłów katolickich odbił się echem w „Manifestacji” dla wszystkich podczas debaty parlamentarnej nad wprowadzeniem małżeństw homoseksualnych w 2013 roku. Ten ruch (Manifestacja dla wszystkich) rzekomo¹⁷ głoszący slogany homofobiczne, zyskał poparcie parlamentarnej faksji prawicowej i katolickiej. Marie Tamarelle-Verhaeghe uważa: *Mamy wrażenie, że jeśli mówi się o naszej religii, to od razu jest to postrzegane jako coś zdyskredytowane, że od razu będziemy sklasyfikowani jako reakjoniści lub ograniczeni*¹⁸. Żeby nie być oskarżoną o reakcyjność, to pani poseł wolała wstrzymać się od głosu w głosowaniu nad prawem o azylu i imigracji.

Wpływ religii na decyzje polityczne dotyczy nie tylko posłów, ale też i księży. Dla księdza Laurenta Stalla-Bourdillona polityk, który się jawi jako ktoś religijny, jest od razu postrzegany jako ktoś, *któ odziedziczył sposób myślenia, który go całkowicie wyobcował. W religii katolickiej jest odrębność władzy*¹⁹, która powinna całkowicie oddalić religijność od polityki. Czy ta granica jest widoczna w czasie głosowania? Zdania są podzielone.

[¹⁴] Dz. cyt.

[¹⁵] Paul Idczak, *Wśród deputowanych wiara wywołuje dyskomfort (Chez les députés, la foi jette un froid)*, „Libération”, 16 sierpnia 2019 rok.

[¹⁶] Dz. cyt.

[¹⁷] Badający chrystianofobię we Francji i piszący niniejszą pracę uczestniczył w „Manifestacji” dla wszystkich 2013 roku i może przyznać, że podczas marszu nie pojawiły się hasła homofobiczne, a jedynie istniały transparenty ze sprzeciwem wobec adopcji dzieci przez związki homoseksualne, co z homofobią nie ma nic wspólnego.

[¹⁸] Paul Idczak, dz. cyt.

[¹⁹] Dz. cyt.

Thibault Bazin, poseł Republikanów (Les Républicains), uważa, że istnieje rozmaita wrażliwość w Kościele. On sam nie ma nic do ukrycia odnośnie swojej religii, ale nie wynosi jej na sztandarze, bo tak się nie robi. Inne zdanie reprezentuje poseł z partii Modem (partia centrowa), Vincent Bru, który uważa, że jest słuszne, że prądy religijne wyrażają się na tematy, które ich dotyczą. Ten sześćdziesięcioletni poseł stara się pogodzić swoje przekonania z dobrem wszystkich, szczególnie w takich sprawach, które mogą urazić niektórych ludzi, jak na przykład prawo bioetyczne. Przede wszystkim pozostaje on pod wpływem otwarcia Europy i doktryny socjalnej Kościoła. Doświadczenia osobiste i dorobek życiowy mają wpływ na wiarę, tak samo jak i rodzina polityczna, do której należymy.

Autor tego artykułu z ironią podkreślił, że zagorzała, prawicowa katoliczka, Valérie Boyer, szczególnie się zbulwersowała zniknięciem krzyża chrześcijańskiego z kubków od jogurtów greckich. Inny zagorzały katolik w Parlamencie to Bernard Accoyer, który w 2015 roku poczuł się urażony tym, że musiał obradować w Wielki Piątek.

Na lewicy Dominique Potier jest jedynym posłem, który otwarcie przyznaje się do bycia katolikiem: *Myślałem o słowach ojca Emmanuela Lafonta, który był księdzem w RPA w czasie apartheidu i mówił tak: „Chrześcijanin nie może odmówić zaangażowania, ale on wie, że jego współwyznawcy nie są święci”*.²⁰ Dominique Potier uważa, że jego partia jest przede wszystkim pozwalającym na działanie.

Emmanuelle Méard z partii Rassemblement National (partia Marine Le Pen) powiedziała: *nie oddzielajmy się my politycy od religijnych, dopóki moje przekonania katolickie nie wystawiają państwa na niebezpieczeństwo, nie widzę dlaczego, ktokolwiek miałby przeszkadzać mi w obnoszeniu się z moim katolicyzmem w sejmie*.²¹ Pani poseł²² jest ona regularnie atakowana za swoje poglądy: *Jestem w sprzeczności w wieloma posłami niewierzącymi, szczególnie w zakresie bioetyki, ale moje poglądy mają prawo istnieć, tak jak poglądy ateistów*.²³

Prawo z 1905 roku proklamuje poszanowanie neutralności, ale jedynie dla urzędników państwowych. Parlamentarzyści mogą więc w teorii wygłaszać swoją wiarę. W sejmie żaden poseł nie ogłasza swojej religii muzułmańskiej, o której to religii bardzo często mówi się w debatach sejmowych.

Jeśli chodzi o François-Xaviera Bellamy'ego (partia Republikańska), to on nigdy nie krył swojej wiary katolickiej. *Jest tylko jeden dobry powód, by wierzyć w Chrystusa [...], jest to pewność, że chrześcijaństwo mówi prawdę*.²⁴ powiedział prof. filozofii F-X. Bellamy, kandydat z listy Republikanów do parlamentu Europejskiego. Jego stwierdzenia odbiły się echem w czasie kampanii przedwyborczej. Kandydat został skrytykowany za swoje słowa w powyższym artykule.

8. Alienacja kultury chrześcijańskiej

Dominique Ponnau, dyrektor honorowy Szkoły Luwru, uważa, że *to nie przez odrzucanie naszej kultury przyjmujemy lepiej innych i zadaje on ważne pytanie jak przyjąć cudzoziemców, jeśli my sami stajemy się cudzoziemcami wobec własnej kultury*.²⁵

[²⁰] Dz. cyt.

[²¹] Dz. cyt.

[²²] Emmanuelle Méard jest żoną mera Beziers, Roberta Méarda, który na życzenie mieszkańców (i swoich wyborców) przygotował na rynku miejskim szopkę Bożonarodzeniową. Sędziowie francuscy orzekli, że szopka zakłóca laickość państwa i nakazali usunąć ją z rynku. Mer był przygotowany na taką okoliczność i wcześniej nakazał umieścić w konstrukcji koła. W ten sposób szopka Bożonarodzeniowa nie została zdemontowana, tylko stała się obiektem ruchomym w Beziers.

[²³] Paul Idczak, dz. cyt.

[²⁴] Dz. cyt.

[²⁵] Seminarium Naukowe, 5–6 listopada 2002 r.

9. Nierówność wobec katolickich pasażerów

Zwolennicy zapłodnienia in vitro są zbulwersowani tym, że Stowarzyszenie Rodzin Katolickich przewidziało zarezerwowanie specjalnego pociągu przewożącego przeciwników zapłodnienia in vitro na manifestację do Paryża z Marsylii czy Toulonu. Piotr Schydłowski, działacz gejowski skierował bezpośrednią wiadomość do SNCF (Société nationale des chemins de fer français, czyli Narodowe Towarzystwo Kolei Francuskich) na Twitterze: *Czy wy jesteście poważni, żeby wynająć pociąg dla takiej sprawy?*^[26] Środowiska gejowskie poczuły się zdradzone przez SNCF i przypomniały, że w czerwcu 2019 roku pociąg „tęczowy” promujący społeczność LGBT jeździł przez kilka dni po torach francuskich. Ta sama firma kolejowa powołała stowarzyszenie „GARE!”, aby promować prawa dla osób LGBT. Wspomnieć należy, że dyrektor SNCF przyznaje się także do bycia homoseksualistą.

Gazeta „Le Parisien” podzielająca oburzenie Piotra Schydłowskiego zwróciła się do SNCF o wyjaśnienia. Wynika z nich, że SNCF nie odmawia swych usług klientom ze względu na kryteria ideologiczne. Jest to normalna oferta handlowa dla wszystkich, pod warunkiem, że liczba pasażerów nie jest mniejsza niż 300.

Z kolei inny działacz pro-LGBT Guillaume Melanie uważa, że *żyjemy w demokracji, więc wszystkie idee mają prawo się wyrażać, jednak SNCF powinno zamieścić wpis na Twitterze podający wytłumaczenie swojej decyzji*^[27].

Kiedy 24 marca 2013 roku odbyła się wielka manifestacja przeciw legalizacji ślubów homoseksualnych, wiele pociągów zostało zarezerwowanych z Bayonne, Lyonu, Marsylii, Nicei. Wtedy mobilizacja była ogromna, licząca między 300 000 a 1400 000 uczestników. Gdyby tak katolicy sprzeciwiali się wynajęciu pociągów na przykład na gay pride lub inną okazję promującą LGBT, wówczas reakcja wszystkich byłaby bardziej intensywna.

Media lewicowe podkreślają z satysfakcją mniejszą frekwencję w tym roku niż 6 lat temu. Poza tym stawiają zarzut używania symboli religijnych, jak na przykład krzyż, różaniec, czy śpiewanie pieśni religijnych. Przecież charakter katolicki większości manifestujących jest niezaprzeczalny, więc należy pozbyć się hipokryzji, podkreśla to autor artykułu „Le Parisien”.

Media lewicowe nie mogły znaleźć przykładów agresji i gwałtowności podczas manifestacji, więc zaczęły „na siłę” pokazywać kobietę, która nie skrywała swego wzburzenia wobec projektu zwracania kosztów sztucznego zapłodnienia nawet w przypadkach niemedycznych.

Dodać należy, że organizacja „Manifestacja dla wszystkich” („Manifestation pour tous”) została powołana w 2013 roku i zrzeszała wtedy różne stowarzyszenia sprzeciwiające się małżeństwom osób o tej samej płci. Prawo zostało przyjęte we Francji, pomimo protestów, 17 maja 2013 roku. Organizacja przetrwała i obecnie sprzeciwia się przyjęciu prawa o adopcji dzieci przez małżeństwa jedнопłciowe, sztucznemu zapłodnieniu, a także „wypożyczeniu brzucha” i głoszeniu teorii gender. „Manifestacja dla wszystkich” broni rodziny tradycyjnej i spotyka się nieustannie z zarzutem homofobii i dyskryminacji.

10. Manifestacja w krzywym zwierciadle mediów

W dniu 6 października 2019 w Paryżu odbyła się manifestacja przeciwko sztuczному zapłodnieniu. W prasie antykatolickiej pojawiają się liczby uczestników zaniżonej niż w rzeczywistości, jak również komentarze bagatelizujące to wydarzenie. Telewizje informacyjne nadające wiadomości non-stop (BFM TV, France info itd.) sfilmowały w swoich reportażach koniec trasy manifestacji, gdzie

[26] Nicolas Berrod *Manifestacja przeciwko zapłodnieniu in vitro: czy firma kolejowa mogła odmówić wynajęcia pociągu? (Manifestation contre la PMA: la SNCF pouvait-elle refuser à des militants d'affréter un TGV?)*, Le Parisien.fr 17.09.2019.

[27] Dz. cyt.

grupy rozchodziły się do swoich autokarów, a pojedynczy uczestnicy już nawet nie doszli, gdyż trasa była długa. Widać więc było pochód przeredzony i zmęczony. Również firma dokonująca obliczeń uczestniczących katolików nie czyniła tego w punkcie wyjściowym, lecz na końcu. Zważywszy, że manifestacja zaczęła się z dwugodzinnym opóźnieniem, dużo ludzi opuściło ją przed dojściem do końca, zwłaszcza, że były to osoby starsze i rodziny z małymi dziećmi²⁸.

II. Ustawa o cenzurowaniu informacji o ochronie życia

Parlament francuski uchwalił propozycję prawa zgłoszonego przez PS (Parti Socialiste) o karaniu stron zwolenników obrony życia, którzy będą publikowali informacje na temat aborcji. A zatem o aborcji mówić źle nie wolno.

Ustawa jest skandaliczna, bowiem nie tylko wprowadza ciemnotę zakazując prezentowania rozwoju płodu, zakazując debaty naukowej, ale także jest krzywdząca w sensie etycznym, gdyż nakazuje milczenie w chwilach bardzo trudnych dla człowieka. A podkreślić trzeba, że nawet zwolennicy bezwarunkowego prawa do aborcji używają sformułowań nacechowanych negatywnie: według Hillary Clinton aborcja to „smutny, a nawet tragiczny wybór dla bardzo wielu kobiet”. Na ten trudny wybór ustawa francuska ma tylko jedno rozwiązanie: zakaz informowania, przemilczenie.

Według deputowanego Christiana Kereta (z prawicowej partii *Républicains*) prawo uchwalone jest zagrożeniem wolności myślenia i wprowadza rządową cenzurę. [Pour l'orateur des *Républicains* Christian Kert, cette loi menace «la liberté de pensée» et «met en place une véritable censure gouvernementale» que selon lui le Conseil constitutionnel n'acceptera pas.]

Za przyjęciem ustawy głosowała cała lewica i większość UDI (centrum), natomiast prawica (Republikanie) głosowała przeciwko, która wyrażała swoją opinię, że ustawa uderza w wolność słowa. Tous les groupes de gauche et une majorité de l'UDI ont voté pour, alors que Les *Républicains* ont voté contre «une atteinte à la liberté d'expression».

A zatem za publikowanie informacji na temat życia ludzkiego w jego wczesnych fazach rozwojowych będzie grozić kara do 2 lat pozbawienia wolności i grzywna w wysokości 30 000 euro (jusqu'à deux ans d'emprisonnement et 30 000 euros d'amende).

Laurence Rossignol, minister Praw Kobiet, powiedziała, że *Osoby z ruchów antyaborcyjnych pozostaną wolne w wyrażaniu swojej opinii, pod warunkiem, że powiedzą szczerze kim są, co robią i czego żądają*²⁹ [„Les militants anti-IVG resteront libres d'exprimer leur hostilité à l'avortement. A condition de dire sincèrement qui ils sont, ce qu'ils font et ce qu'ils veulent”] – dénoncé la ministre des Droits des femmes Laurence Rossignol.

Warunki pani minister są bardzo niebezpieczne. Bo co to znaczy, że ktoś ma szczerze powiedzieć, czego żąda? Jeśli ktoś zgodnie ze swoim umieniem powie, że chciałby bronić życia nienarodzonego, to wówczas popadnie w konflikt prawny zgodny z ustawą w roku 1993 roku, która mówi o zakazie przeszkadzania w dokonywaniu aborcji. Słusznie podkreślają prawicowi parlamentarzyści, że ustawa jest pogwałceniem wolności słowa: ponieważ być w zgodzie prawem oznacza nie mówić i nie pokazywać faktów.

W programie telewizyjnym „France info” stwierdziła Laurence Rossignol: – „Można być przeciwnym aborcji, każdy ma prawo do takiej wolności, ale okłamywanie młodych dziewczyn jest przestępstwem”.

Czym jest okłamywanie według pani minister? Okłamywanie to pokazywanie płodu, przedstawianie faktu. A zatem czym jest prawda, skoro pokazywanie oznacza okłamywanie?

[²⁸] Ingrid Riocreux, *Szkoda, że katolicy nie umieją manifestować!* (*Domage que les cathos ne sachent pas manifester!*), „Causeur.fr”, 10.10.2019.

[²⁹] <https://www.francebleu.fr/infos/societe/le-delit-d-entrevue-l-ivg-sur-internet-definitivement-adopte-par-le-parlement-1487241674>.

12. Krzyże

We Francji pod koniec 2017 roku sędziowie orzekli w dwóch sprawach o obecności krzyża wbrew prawu z 1905 r.

W Ploërmel (Mirbihan w Bretanii) krzyż wieńczył pomnik Jana Pawła II postawiony w 2006 roku i sąd osądził, że jest to niezgodne z prawem. Krzyż będzie musiał być usunięty z tego pomnika, gdyż według prawa: *nie można wznosić znaków religijnych w miejscach publicznych*³⁰. Ta decyzja sądu nie została dobrze odebrana przez mieszkańców. 26 listopada 2017 roku około 300 osób zrzeszonych w grupie „Touch pas à ma croix” („Nie dotykaj mojego krzyża”) zebrało się pod pomnikiem protestując przeciw zdjęciu krzyża.

W obawie przed zaostrzeniem się tego konfliktu merostwo zaproponowało kompromis: *sprzedaż pomnika biskupstwu i umieszczenie go na terenie prywatnym*³¹.

Natomiast w La Vienne (w regionie Nowej Akwitanii) chodziło o zdjęcie krzyża z bramy wejściowej na cmentarz. Sędziowie orzekli, że skoro krzyż znajdował się na tej bramie przed 1905 rokiem, to może na niej pozostać.

13. Nierówne traktowanie uczniów w szkolnych stołówkach

Od pewnego czasu sprawa stołówek szkolnych wywołuje duże emocje. W myśl laickości zaprzestano odwiecznego zwyczaju serwowania ryb w piątki, jak było w niegdyś katolickiej Francji. Podawanie dań mięsnych w piątki nie było podyktowane żadnym prawem, a jedynie poprawnością polityczną. Zaś w 1984 roku wprowadzono do stołówek szkolnych menu zastępcze w dniach, kiedy jest podawana wieprzowina dla tych uczniów, którzy jej nie jedzą z przyczyn religijnych. A zatem w państwowej szkole dziecko katolickie nie jest traktowane na równi z dziećmi innych wyznań.

W wrześniu 2015 roku w miejscowości Chalon-sur-Saône mer Gilles Platret, wybrany z partii Republikanie, zrobił głosowanie w merostwie dotyczące zastępczego menu w szkołach. Rajcy miejscy większością przyznali, że owo menu zastępcze jest niezgodne z laickością. Po zlikwidowaniu przywileju niejedzenia wieprzowiny pojawiły się protesty rodziców i sprawa trafiła do sądu. W sierpniu 2017 roku sąd administracyjny w Dijon anulował decyzję mera Chalon-sur-Saône³². A zatem jedne dzieci muszą być laickie, a inne mogą laickości unikać.

14. Dyskryminacja nauczyciela w szkole

W czerwcu 2017 roku list anonimowy spowodował nagłe i brutalne zwolnienie nauczyciela Mathieu Fauchera ze szkoły podstawowej w miejscowości Malicornay (w departamencie Indre). Jako motyw podano nie przestrzeganie świeckości. Zarzucono mu prozelityzm nauczając Biblii.

Rodzice uczniów byli oburzeni tą decyzją, manifestowali w obronie nauczyciela i spotkali się z inspektorem z Ministerstwa Edukacji Narodowej (Ministère de l'Éducation nationale). Jednak protesty niczego nie zmieniły, nauczyciel nie został przywrócony do szkoły, lecz zawieszony w pracy pedagogicznej i przeniesiony do innej szkoły w miejscowości Issoudun, oddalonej ponad 50 km od Malicornay.

[³⁰] *Schowajcie te krzyże, których nie można zobaczyć* (Cachez ces croix que l'on ne saurait voir!), „Le Monde des Religions” („Świat religii”), nr 87, styczeń-luty 2018.

[³¹] Dz. cyt.

[³²] Alexis Feertchak, www.lefigaro.fr/actualite-france/2017/08/28/01016-20170828ARTFIG00109-la-justice-annule-la-fin-des-menu-s-sans-porc-dans-les-cantines-de-chalon-sur-saone.php

oraz: www.lemonde.fr/societe/article/2017/08/28/chalon-sur-saone-la-justice-annule-la-fin-des-menus-sans-porc-dans-les-cantines_5177551_3224.html

Spawa trafiła do Trybunału Administracyjnego w Limoge, żeby sankcja została anulowana. Trybunał uznał, że sprawa nie jest pilna i postanowił ją przestudiować. Oskarżony nauczyciel uważał, że sankcja jest zbyt surowa za użycie Biblii jako ilustracji do lekcji historii. *Ogólnie mówiąc trudno mówić jest uczniom o chrzcie Clovisa, o katedrach, czy o Wiktorze Hugo, ponieważ uczniowie nie mają odniesień biblijno-chrześcijańskich*³³ – powiedział pan Faucher. Sprawa nabrała rozgłosu. Oskarżony nauczyciel chciał, by Trybunał Administracyjny oczyścił go z zarzutu jakim jest błąd zawodowy (fate professionnelle). Jako zarzut administracja państwowa podała, że była to *pedagogika nieadekwatna i ponadto wykorzystanie źródeł religijnych do wieku uczniów i sprzecznych z założeniami laickości i neutralności*³⁴. Oskarżony nauczyciel odrzucił zarzut prozelityzmu na rzecz wykorzystania w sposób inteligentny związku z historią, wiedzą, nauczaniem moralnym i obywatelskim.

Dnia 10 lipca 2019 roku Trybunał Administracyjny w Limoge uchylił sankcje przeciwko Mathieu Faucherowi i pozwoił mu na wrót do szkoły w Malicornay.

15. Zakaz słowa na Uniwersytecie w Bordeaux

24 października 2019 roku Sylviane Agacinski miała wygłosić na Uniwersytecie Montaigne w Bordeaux wykład pod tytułem o człowieku w epoce rozrodczości sztucznej, a następnie uczestniczyć w debacie. Wykład został przygotowany w związku z projektem rządowym ustawy o zapłodnieniu in vitro.

Sejm przyjął 15 października 2019 roku projekt prawa „bioetycznego” o rozszerzaniu sztucznego zapłodnienia na wszystkie kobiety, w tym samotne i będące w związkach homoseksualnych (dotąd mogły ubiegać się o zapłodnienie in vitro jedynie w związkach heteroseksualnych mające także zalecenie lekarskie). Ustawa również pozwala na „wypożyczenie brzucha” obcym parom i uchyła obowiązek pochodzenia co najmniej jednej gamety od współpartnerki. Ponadto nowa ustawa będzie gwarantować równouprawnienie obu matek wobec dziecka.

Organizacje studenckie lewicowe i LGBT zmobilizowały się, aby udaremnić wystąpienie pani Sylviane Agacinski. Władze uniwersyteckie uległy naciskom tych organizacji tłumacząc się niemożnością zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom³⁵.

16. Marsylia

Od kilku miesięcy stwierdza się w Marsylii wiele zniszczeń chrześcijańskich statui, które znajdowały się w mieście. Na przykład w dniu 30 sierpnia 2019 r. odcięto ręce rzeźbie przedstawiającej Matkę Boską, która stała na rogu rue Montgrand oraz rue de Rome. Często niszczone były rzeźby świeżo odnowione, którym obtłukiwali ręce, korony, głowy lub Dzieciątko Jezus. Te zniszczenia w większości przypadków nikogo nie niepokoiły. Nie reagowali przechodnie ani też władze miasta.

Sprawę tę zgłosił pan Daniel Hamiche do Komitetu Stara-Marsylia. Komitet stwierdził, że tego typu sprawy go nie dotyczą i na zebraniu walnym odesłał pana Hamicha do zarządu dorobku historycznego Marsylii, zaś zarząd historyczny nie mógł lub nie zechciał nic zrobić.

Chodziło bowiem o rzeźby, które co prawda są spisane jako historyczne, ale nie sklasyfikowane jako dzieła sztuki i ponadto często znajdują się na terenie własności prywatnej, jak np. wspólnota mieszkańców, więc należą do osób prywatnych, a nie do miasta. Ponadto władze miasta sporządziły spis dziedzictwa religijnego, które może zniknąć i na którym nikomu nie zależy.

[³³] Pismo internetowe „La Nouvelle République.fr”, 11 marca 2019 r.

[³⁴] Dz. cyt.

[³⁵] Marie-Hélène Verdier, Sylviane Agacinski pozbawiona słowa, czy to was dziwi? (Sylviane Agacinski interdite de parole, ça vous étonne ?), „Causeur” 26.10.2019.

Pewnego razu pan D. Hamiche zainterweniował widząc robotników (w większości muzułmanów) ustawiających rusztowanie wzdłuż fasady budynku zawierającej rzeźbę św. Józefa z Dzieciątkiem, prosząc ich, aby zwrócili uwagę na rzeźbę. Następnego dnia rusztowanie już stało, ale Dzieciątku z rzeźby brakowało rąk³⁶. W budynku tym mieścił się przytułek dla młodych osób założony przez ojca Jean-Baptiste`a Fouque`a.

17. Nienawiść w karykaturze

„Charlie Hebdo” jest tygodnikiem satyrycznym, laickim (jak określa się redakcja), mający charakter antyreligijny, o mocnej tradycji libertyńskiej. Redakcja reprezentuje wszystkie rodzaje lewicy. Tygodnik wychodzi od 1970 roku i ukazuje się w każdą środę. Znany jest z wyszydzania religii, obrażania przedstawicieli religijny, z pogardy i wyśmiewania się z symboli i wartości religijnych. Często ukazywana jest pornografia rysunkowa połączona ze świętościami poszczególnych religii.

W dniu 7 stycznia 2015 roku dwaj terroryści islamscy wdarli się do paryskiej redakcji i zabili 12 osób, w tym 9 osób pracujących w redakcji. Redakcja znajdowała się na celowniku terrorystów od 2006 roku, kiedy przedrukowała karykaturę Mahometa z duńskiego dziennika i uzupełniła magazyn własnymi rysunkami. Pomimo, że w 2011 roku siedziba ich została podpalona, a dyrektor wydawnictwa wielokrotnie otrzymywał pogróżki, to redakcja nie przestała obrażać wyznawców Mahometa i potęgować nienawiść.

Jezus Chrystus: W przyszłym tygodniu zrobię Wam numer ze Zmartwychwstaniem.

Magazyn był oskarżany o islamofobie, gdy w rzeczywistości częściej na łamach atakował Kościół katolicki. Papieża Jana Pawła II wielokrotnie nazywali „papieżem gównianym” („pape de merd”) i nawoływali do „srania” („chier”) do wody święconej w kościołach³⁷.

[³⁶] Informacje podane według „Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe”, 2.09.2019 r.

[³⁷] *Charlie Hebdo, 22 ans de proces en tous genres, (Charlie Hebdo 22 lata różnych procesów)*, „Le Monde”, 8 stycznia 2015.

Rysunki satyryczne znacznie częściej obrażały katolików i szydziły ze świętości związanych z religią chrześcijańską. W 2005–2015 na 28 numerów wyśmiewających religie, 7 numerów kasało islam, zaś 21 numerów znieważało katolicyzm. A zatem spośród wszystkich numerów antyreligijnych 25% obrażało muzułmanów, zaś 75% znieważało katolików. W tej proporcji można mówić o islamofobii, a nie wypada wypowiadać się o chryścianofobii.

Zadziwiające jest także to, że ludzie współcześni umieją połączyć „Mein Kampf” i propagandę niemiecką z antyżydowskimi incydentami chuligańskimi, z podpaleniami synagog, wybijaniem witryn sklepowych, które w konsekwencji przyczyniły się do ludobójstwa, natomiast nie umieją wyciągnąć wniosków, że nawoływania do srania do wody święconej i profanowanie czyjejs świętości prowadzi tak samo do czynów przestępnych i nienawiści na ogromną skalę.

Notre-Dame jeszcze piękniejsza jutro.
5 lat, żeby postawić Notre-Dame.
3 lata, żeby wyprostować mój garb

Notre-Dame: pierwsza konstrukcja dachowa nadchodzi.

Datki. W życiu nie liczy się tylko Notre-Dame, jest także téléthon (zbiórka pieniędzy transmitowana na żywo w telewizji przeznaczona na leczenie chorób).

Notre-Dame w Paryżu...
Juro będzie piękniejsza niż kiedykolwiek.

Pedofilia. Kościół otwiera... w końcu oczy!

Powrót dzieci dżihadystów wywołuje debatę:
PRZECIW
ZA

18. Podpalenia świątyń

Obserwatorium Dorobku Religijnego L'Observatoire du Patrimoine Religieux sporządziło listę 20 kościołów podpalonych od 1 stycznia 2018 roku we Francji. Podpalono:

- 20 kościołów na 42 258 istniejących,
  - wśród 20 świątyń, 13 zostało podpalonych umyślnie.
  - W 7 przypadkach były to pożary prawdopodobnie niezamierzone,
  - a wśród 13 podpażeń zamierzonych, 11 nie spowodowało większych szkód, jedynie spłonęły księgi, dokumenty parafialne, obrusy na ołtarz, żłóbki. Kilku pożarom towarzyszyły akty wandalizmu.
  - Dwa umyślne pożary spowodowały bardzo poważne szkody. Zniszczeniu uległy drzwi z XVIII wieku w kościele Saint-Sulpice w Paryżu, a także zniszczeniu uległo wnętrze kościoła Sainte-Brigitte w Plappeville.
  - 7 pożarów niezamierzonych spowodowało poważne szkody.

19. Lista pożarów i podpażeń w latach 2018–2019

- Pożar w katedrze Notre-Dame w Paryżu, 15 kwietnia 2019.
Jak na razie przyjmuje się teorię o spięciu elektrycznym. Śledztwo w toku, więc należy zbadać wiele innych czynników. Eksperci wydobywają i analizują pozostałości po dachu nawy. Być może uda się kiedyś ustalić, co było przyczyną ognia.
- Saint Sulpice w Paryżu, 17 marca 2019 rok.
Ogień, który wybuch w tym kościele pochodził ze sterty znajdującej się tam odzieży. Dla policji nie ma wątpliwości: płomienie, które spowodowały szkody przy wejściu do kościoła Saint Sulpice nie miały nic wspólnego z przypadkiem. Źródło policyjne mówi, że ogień pochodził ze stery odzież, a odzież nie zapala się sama. Według pierwszych ustaleń w laboratorium policyjnym wynika, że ktoś musiał celowo podpalić odzież.
- Katedra de Lavaur (departament Tarn), 5 lutego 2019 roku.
W katedrze w Lavaur krzyż został zrzucony na ziemię, ręce figury Chrystusa wygięte i podpalony żłóbek Bożonarodzeniowy³⁸.
- Sainte Foy w Lyon (departament Rhône), 29 stycznia 2019 roku.
Mieszkaniec miejscowości Sainte-Foy-les-Lyon został zatrzymany w trakcie podpalania ołtarza w kościele. Mężczyzna niszczył ołtarz i podpalił obrus. Został umieszczony w szpitalu psychiatrycznych³⁹.
- Saint Jacques w Grenoble (departament Isère), 16 stycznia 2019 roku.
Pożar zniszczył całkowicie kościół w nocy z 16 na 17 stycznia i był prawdopodobnie przypadkowy⁴⁰.
- Sainte Foy w Sélestat (departament Bas-Rhin), 14 stycznia 2019 roku.
Policja poszukuje świadków.

[³⁸] www.ladepêche.fr

[³⁹] www.lyoncapitale.fr

[⁴⁰] www.france3-regions.francetvinfo.fr

- Godzinę później kolejny pożar stolika ozdobnego w kościele sąsiednim Sainte-Foy⁴¹.
- Sainte Madeleine w Toulouse (departament Haute-Garonne), 30 grudnia 2018 roku.
Pożar spowodowany umyślnie w kapliczce kościoła Sainte Madeleine. Została okopcona ściana na, znaleziono niedopalone papiery. Pożar ugasił się sam⁴².
- Katedra Saint Maclou w Pontoise (departament Val-d'Oise), 24 listopada 2018 roku.
Gwałtowny pożar zniszczył część dzwonnicy mieszczącej się na wysokości 15 metrów. Ogień, który został zauważony przed południem był szybko opanowany bez ofiar w ludziach ze zniszczeniami: dwie belki, które podtrzymują kamienną armaturę dzwonnicy spłonęły w 50% i podłoga zawaliła się z wysokości 13 metrów w dół.
Katedra jest sklasyfikowana od 1840 roku jako zabytek historyczny. Koszt remontu jest oszacowany na 250 000 euro⁴³.
- Bazylika Saint Epvre w Nancy (departament Meurthe-et-Moselle), 18 listopada 2018 roku.
Zakrystia bazyliki Saint Epvre w Nancy padła ofiarą niezamierzonego pożaru. Alarm został dany w trakcie niedzielnej mszy. 250 parafian zostało ewakuowanych. Pożar został ugaszony przez strażaków⁴⁴.
- Kościół ewangelicki w Annemasse (Haute-Savoie), 2 listopada 2018 roku.
Z powodów jeszcze nie wyjaśnionych pojawił się ogień o godzinie 2 nad ranem na drugim piętrze kościoła. Pożar wybuchł w schowku i szybko rozprzestrzenił się na dachu⁴⁵.
- Kaplica Sacré Cœur w Sables-d'Olonne (departament Vendée), 25 października 2018 roku.
Zapaliły się drzwi przy ulicy. Jest prawdopodobieństwo, że kloszardzi bawili się ogniem przy drzwiach, gdyż znaleziono niedopałki papierosów⁴⁶.
- Saint Jean du Bruel w Millau (departament Aveyron), 28 października 2018 roku.
Pochodzenie ognia nieznanne⁴⁷.
- Kościół Sainte Anne w La Tour du Pin (departament Isère), 18 września 2018 roku.
Usiłowanie podpalenia zakończone bez szkód⁴⁸.
- Kaplica Ojca w Saint-Sever (departament Landes), 3 września 2018 roku.
Policja zatrzymała osobę podejrzaną o zniszczenie i podłożenie ognia w szkole i kaplicy Ojca w Saint-Sever⁴⁹.
- Kościół w Villeneuve d'Amont (departament Doubs), 5 sierpnia 2018 roku.
Kościół całkowicie zniszczony przez pożar, który został wywołany spięciem elektrycznym. Nie było ofiar w ludziach⁵⁰.

[⁴¹] www.francebleu.fr

[⁴²] www.ladepeche.fr

[⁴³] „La Gazette du val d'Oise”

[⁴⁴] www.estrepublicain.fr

[⁴⁵] www.france3-regions.francetvinfo.fr

[⁴⁶] www.lereportersablais.com

[⁴⁷] www.midilibre.fr

[⁴⁸] www.ledauphine.com

[⁴⁹] www.sudouest.fr

[⁵⁰] www.francebleu.fr

- Kościół Saint-Pierre w Neuilly-sur-Seine (departament Hauts-de-Seine), 5 sierpnia 2018 roku. Podpalacz umiescił w czterech miejscach zarzewia ognia. Pożar został zauważony przez przechodniów⁵¹.
- Kościół Sainte Thérèse à Rennes (departament Ile et Vilaine), 31 lipca 2018 roku. W kościele otwartym po dwóch miesiącach remontu zapaliła się iglica na dzwonnicy, tuż po nabożeństwie inauguracyjnym⁵².
- Kościół Sainte Brigide à Plappeville (departament Moselle), 21 czerwca 2018 roku. Umyślnie spowodowanie pożaru. Pożar strawił wnętrze świątyni. Zniszczenia są znaczące. Zostały dwie osoby zatrzymane⁵³.
- Kościół Saint-Vaast à Béthune (departament Pas-de-Calais), 11 czerwca 2018 roku. Wybuch pożar, który został opanowany przez strażaków. Był to akt kryminalny. Poszukuje się sprawców⁵⁴.
- Kościół Notre-Dame des Grâces à Revel (departament Haute Garonne), 7 czerwca 2018 roku. Pożar został ugaszony przez strażaków. Był to akt kryminalny. Po kilku miesiącach poszukiwaniach podpalacz został zatrzymany w Marsylii i został skazany na rok więzienia⁵⁵.

20. Lista kościołów rozebranych we Francji w latach 2000 – 2019

2019 r.:

- Kaplica Notre-Dame de Gwel-Mor w Morgat (Finistère) została burzona począwszy od 9 stycznia 2019 r.

2018 r.:

- Kościół de Quizac w Brest (Finistère)
- Kościół d'Asnan w Nièvre
- Kaplica Świętej Trójcy w La haye les Rose (Val de Marne)
- Kościół Notre-Dame de l'Espérance [od Nadziei] w Villeurbanne (Rhône)

2017 r.:

- Kaplica Saint-Bernard w Clairmarais, została zburzona 17 stycznia 2017 r.
- Kaplica Saint-Martin w Sablé-sur-Sarthe (Sarthe)

2016 r.:

- Kaplica Saint-Louis w Yvetot (Seine-Maritime), zburzona 11 października 2016 r.
- Kościół de la Ferrandière w Villeurbanne (Rhône)
- Kaplica Saint-Martin w Carcassonne (Aude)
- Kościół de l'Acarouany w Mana (Guyanne)
- Kaplica Sainte-Thérèse w Saint-Jean de Monts (Vendée) zburzona 12 kwietnia 2014 r.
- Kaplica du Pensio w Le Puy-en-Velay (Haute Loire)
- Kaplica Zakonu Małych Sióstr od Biednych w Nantes (Bretagne)

[⁵¹] www.leparisien.fr

[⁵²] www.ouest-france.fr oraz: saint-brieuc.maville.com

[⁵³] www.republicain-lorrain.fr

[⁵⁴] www.lavoixdunord.fr

[⁵⁵] www.centpourcent.com (radio locale)

2015 r.:

- Kościół Notre-Dame des Anges w Belfort, rozebrany 26 sierpnia 2015
- Kościół Sainte-Thérèse w Mandeuire, zburzony 21 sierpnia 2015
- Kościół Saint-Michel des Batignolles w Paris, rozebrany 08 czerwca 2015 r.
- Kościół Sainte-Cécile de Zainvillers (Vosges)

2014 r.:

- Notre-Dame de l'Assomption w Mont-Saint-Martin (Meurthe-et-Moselle)
- Kaplica des Rimains w Cancale (Ille-et-Vilaine)
- Kościół Sainte Bernadette w Grand-Quevilly (Seine-Maritime)

2013 r.:

- Kościół Saint Blaise w Breuil (Allier)
- Kościół Saint Pie X à Béziers (Hérault)
- Kościół Saint Aubin du Pavoil (Maine-et-Loire)
- Kościół Saint Jacques w Abbeville (Somme)
- Kościół Saint Pierre-aux-liens w Gesté (Maine-et-Loire)
- Kościół du Bois-du-Verne w Montceau-Les-Mines (Saône-et-Loire)
- Kaplica de la base aérienne 103 w Cambrai, zburzona 18 mars 2013

2012 r.:

- Kościół de Berville-en-Caux (Seine-Maritime), zburzony 18 lipca 2012
- Kościół de Beaulieu w Roubaix (Nord)

2011 r.:

- Kościół de la Contrie w Nantes (Loire-Atlantique)

2010 r.:

- Kościół des Chalets de Gruissan (Aude)

2009 r.:

- Kościół Charles de Foucault w Grand-Quevilly (Seine Maritime)

2006 r.:

- Kościół Sainte Marie w Hénin-Beaumont (Pas-de-Calais)
- Kościół de Saint-Georges-des-Gardes (Maine-et-Loire)

2005 r.:

- Kościół Notre-Dame-de-la-Paix w Draveil (Essonne)

2003 r.:

- Kościół de Saint-Aignan (Seine maritime)
- Kościół Saint-Paul à Haubourdin (Nord)
- Kościół de Belgeard (Mayenne)

2002 r.:

- Kościół de Parisot (Tarn)
- Kościół Notre-Dame-de-Lourdes w Nice (Alpes maritimes)
- Kościół w Lambersart
- Kościół w Lomme

Internetowy blog podaje listę 44 kościołów rozebranych we Francji od 2000 do 2019 roku. Na miejscu sześciu rozebranych postanowiono wybudować nowe, o wiele mniejsze⁵⁶.

[⁵⁶] PATRIMOINE-EN-BLOG, autor Benoît de Sagazan.

21. Ponad 5000 kościołów jest zagrożonych

Magazyn Figaro podał w kwietniu tego roku, że ponad 5000 kościołów we Francji jest zagrożonych⁵⁷. Należy tu wyróżnić różne kategorie kościołów, które skazane są na rozbiórkę. Najczęściej podaje się jako przyczynę zbyt duże zniszczenie świątyń, zagrożenie zawaleniem się lub znikomą frekwencją uczęszczających do niej wiernych. Jednakże bywają także przypadki, kiedy kościół jest z doskonałym stanie, a na ulicę wychodzą pochody broniące świątyni, jak miało miejsce w Abbeville w 2013 roku, gdzie wierni bronili kościoła Saint Jacques`a. Dodać należy, że te kościoły, które nie mogą być remontowane, bo popadły w ruinę, były własnością państwa, które nie wykonało w nich żadnych remontów.

22. Ataki antychrześcijańskie

Dziennik „Le Journal du Dimanche” podał, że ataki antychrześcijańskie w ciągu ostatnich ośmiu lat zdwoiły się we Francji. Przykładowe incydenty:

- kościółek Notre-Dame-des-Enfants w Nimes (departament Gard) wieczorem 5 lutego 2019 roku znaleziono na podłodze potłuczone tabernakulum, na ścianie 50 cm krzyż wysmarowany ekskrementami z poprzyklejanymi hostiami,
- kilka dni później podobna profanacja w głównym kościele Dijon (departament Côte-d’Or),
- w miejscowości Houilles (departament Yvelines) statua Matki Boskiej i krzyż z ołtarza przewrócone i rozbite.

Natomiast od września 2018 roku regularnie powtarzają się ataki w małym porcie Saint-Gilles-Croix-de-Vie (Vendée). Wśród incydentów są:

- żłobek rozbity,
- okna powybijane w kościele,
- hostie porozrzucane,
- tabernakula zniszczone.

W dniu 23 lutego 2019 została zrzucana i rozbita statua Chrystusa z ołtarza.

„Ludność praktykująca lub niepraktykująca jest wściekła, skutki moralne dla ludności miejscowej są o wiele poważniejsze od skutków finansowych w tym trudnym okresie chrześcijaństwa”⁵⁸ – powiedział François Blanchet, mer miasta.

23. Manipulacja proporcją

Podtytuł w wyżej wspomnianym artykule był następujący: „Katolicyzm mniej dotknięty niż islam czy judaizm”

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych we Francji (Le ministère de l’Intérieur) podaje, że akty przeciwko katolikom nie są nowością, ale postępują corocznie.

- W 2010 roku było 522 ataków,
- w 2015 – 818,
- w 2018 – 1063.

[⁵⁷] Stéphane Kovacs, *We Francji więcej niż 5000 kościołów jest zagrożonych* (*En France, plus de 5000 églises sont menacées de délabrement*), „Le Figaro”, 25 kwietnia 2019.

[⁵⁸] Emmanuelle Souffi, *66 aktów antychrześcijańskich w samym tylko styczniu... zanurzenie we Francji, kościoły sprofanowane* (*66 actes anti-chrétiens rien qu'en janvier... plongée dans la France des églises profanées*), „Le Journal du Dimanche”, 11 marca 2019 r.

Zatem nastąpił wzrost o 103% w ciągu 8 lat. Z pewnością Kościół katolicki jest najbardziej wystawiony na ataki, ale posiada najwięcej kościołów, bo aż 45 tysięcy (bez liczenia cmentarzy), zaś liczba meczetów jest mniejsza, wynosi 2,5 tysiąca, zaś synagog jest jeszcze mniej, bo ok. 300. Zatem proporcjonalnie katolicyzm jest znacznie mniej atakowany niż pozostałe dwie religie monoteistyczne.

Widać z tego zdania, że komentarz redaktora jest bardzo tendencyjny i przekazuje zmarginalizowanie problemu ataków antychrześcijańskich. To tak jakbyśmy chcieli powiedzieć, że proporcjonalnie Żydów w obozach koncentracyjnych zginęło mniej niż Cyganów, bo ilościowo w Polsce mieszkało ich więcej niż Cyganów.

Podtytuł w tym artykule: „Młodzież, sataniści, handlarze dziełami sztuki”.

Philippe Portier, dyrektor w Szkole Wyższych Studiów Socjologii, specjalista od religii i laicyzmu, zauważa, że „Nie należy interpretować tylu aktów jako symbolu wzrastającego antychrześcijaństwa. Istnieje silna nieufność wobec instytucji katolickich, która nie przekłada się na degradację, lecz na mniejsze przystępowanie do praktykowania”. Philippe Portier nie podaje argumentu do wyrażonego zdania, a jedynie podaje swoją opinię, która banalizuje problem.

Przedstawiciele Kościoła niekiedy unikają jednoznacznego wypowiedzenia się o wzrastającej nienawiści wobec katolików. Rzecznik Konferencji Biskupów we Francji, biskup Oliver Ribadeau Dumas, powiedział: „Nie ma katofobii (cathophobia) we Francji. Ale nie przechodźmy w milczeniu wobec tych ataków na symbole wiary, które są straszliwymi atakami. Obnażajmy w ten sam sposób, w jaki obnaża się ataki przeciwko żydom i muzułmanom”.

Od dwóch lat prowadzi się poszukiwania sprawców. Ich autorzy, kiedy są ujęci, mają różne profile i różne motywacje pokazujące, że wiara nie jest ich bezpośrednim celem ataku.

Według autora, młodzież często wyznacza sobie absurdalne zabawy, np. na początku lutego 2019 został spalony żłóbek w kościele w Lavaur (departament Tarn) i sprawcy bawili się później figurą Jezusa. Ten fakt został uznany przez autora jako czynnik łagodzący, gdyż był zrobiony z zabawy.

Autor usprawiedliwia też satanizm, twierdząc, że nawiązuje on do pierwotnej siły i religii oraz walczy z narzuconymi później symbolami chrześcijańskimi.

Wśród tych młodych przestępców znajdujemy także handlarzy dziełami sztuki. 5 lutego 2019 roku dwóch złodziei zrabowało 18 kościołów, co dało 131 przedmiotów sztuki sakralnej. Stanęli oni przed Trybunałem w Boulogne-sur-Mer (departament Pas-de-Calais).

24. Dziedzictwo religijne w niebezpieczeństwie

Dramatyczny pożar Notre-Dame pozwala wspomnieć o zagrożeniu całego dorobku religijnego we Francji. 500 kościołów jest w niebezpieczeństwie, około 5000 wymaga natychmiastowych remontów. Dramat Notre-Dame wywołał wielką falę dobroczynności, natomiast dorobek religijny się rujnuje w sposób powolny, lecz nieunikniony. Pod koniec 2017 roku Obserwatorium Dorobku Religijnego (OPR, Observatoire du Patrimoine Religieux) podniosło alarm. Francja liczy około 90 000 budynków religijnych. Między 90 a 95% wśród nich są to miejsca kultu katolickiego (kościół, katedry, klasztory, kaplice). Inne z nich to świątynie pagody, meczety, synagogi. Ilościowo jest to najważniejszy dorobek Francji. Na przestrzeni wieków dokonało się wiele degradacji, więc obecnie ¼ z tych budynków jest zagrożona. Wobec tej degradacji gminy mają trzy możliwe wybory: rozbiórka, sprzedaż bez gwarancji czy budynek zostanie z tym samym przeznaczeniem i trzecią opcją jest wynajęcie z możliwością kontroli, czynnie jest zmienione przeznaczenie budynku. Niestety najczęściej dwie pierwsze opcje biorą górę nad trzecią. Między 2000 a 2014 rokiem około 20 kościołów zostało rozebranych. Najliczniejsze rozbiórki miały miejsce w 2016 i 2018 roku.

Przez długi czas te budynki były własnością parafii. Obecnie kościoły zostały znacjonalizowane. Ze spadkiem datków ze strony państwa, merostwa koncentrują się na wydatkach bardziej popularnych, jak

np. sport czy szkoły. Na poczet kościołów przeznaczają się to, co zostaje na koniec w budżecie⁵⁹ – zauważa Maxime Cumunel, sekretarz OPR (Observatoire du Patrimoine Religieux). W wielu merostwach zatem głosuje się za likwidacją niewygodnych budynków. Przykładem może być miejscowość Suze-la-Rousse (departament Drôme) licząca 2 tys. mieszkańców. W styczniu 2018 roku mer Michel Rieu wystawił na sprzedaż na stronie internetowej leboncoin.fr kaplicę gotycką, kościół romański i klasztor z XVII wieku. Projekt mera został przegłosowany na obradach miejskich, lecz nie został skonsultowany z mieszkańcami. Cena tych budynków to 250 tys. euro, podczas, gdy budżet dla tej miejscowości to 1 milion euro. Petycja „Ocalmy Suze-la-Rousse” (Sauvons Suze-la-Rousse) zebrała prawie 1200 podpisów. Wobec tak dużego sprzeciwu mer wycofał się komentując sprawę tak: *Trzeba się zwracać w przyszłość, a nie w przeszłość. Dla mnie ważniejszym priorytetem było zbudowanie przedszkola i odnowienie szkoły podstawowej. Trzeba było gdzieś znaleźć pieniądze na te cele*⁶⁰.

Przeróżający znak czasów, tydzień wcześniej, czyli w połowie kwietnia 2019 roku, miasto Rouen wystawiło na sprzedaż cztery kościoły. *Wyobraźcie sobie miasto stu dzwonnicy, w którym teraz będzie ich tylko 96*⁶¹ – obawia się Edouard de Lamaze, prezydent OPR (Observatoire du Patrimoine Religieux). Niektóre agencje obrotu nieruchomościami wyspecjalizowały się w sprzedaży dorobku religijnego, na przykład agencja Patrice Besse proponuje inwestorom 29 kaplic, plebani i klasztorów.

W niektórych miejscowościach nie udało się uchronić miejsc kultu katolickiego:

- kaplica klasztoru klarysek w Rennes (departament Ille-et-Vilaine) stała się salą sportową,
- kaplica klasztoru Charité-Notre-Dame w Ecully (departament Rhône) stała się agencją ubezpieczeniową,
- kościół Sainte-Rita w Paryżu, słynny ze święcenia zwierząt aż do 2010 roku został sprzedany przez miasto pewnemu stowarzyszeniu, które przekazało to miejsce promotorowi mającemu przebudować je na parking i mieszkania socjalne. Na nic zdały się protesty i strajki okupacyjne.

Czasami mobilizacja przynosi owoce:

- w miejscowości Oppède-le-Vieux (departament Vaucluse) odrodzenie kolegiaty Notre-Dame d'Alidon zbudowanej w 1500 roku na fundamentach kościoła z X wieku – dzięki uporowi humorysty Michela Leeba, który organizował od kilku lat koncerty i spektakle, dzięki którym zebrał 200 tys. euro na renowację,
- natomiast mnisi z opactwa w Saint-Wandrille (departament Seine-Maritime) wywalczyli restaurację dzwonnicy, konstrukcję budynku dla wiernych i remont biblioteki.

W 1996 roku powstała Fundacja Dziedzictwa, która zajmuje się konserwacją i restauracją zagrożonych budynków, z których $\frac{3}{4}$ są religijne.

W Paryżu na 96 budynków religijnych, 85 jest katolickich. W latach 90. powstał plan, który od 2004 roku okazał się być skazany na porażkę. Wydłuża się lista dużych kościołów przeznaczonych do remontu. Christine Nedelec, sekretarz stowarzyszenia SOS Paris tłumaczy tę sytuację w następujący sposób: *Koniec 2013 roku [merostwo Paryża] obiecało 80 milionów euro na utrzymanie miejsc kultu. W tym 11 milionów euro pochodziło od państwa. Z całej sumy 20 milionów przeznaczono na utrzymanie bieżące, 20 milionów pozwoliło na sfinansowanie remontów sprzed 2014 roku. Pozostało więc 40 milionów na remonty po 2014 roku. Zidentyfikowano 20 gmachów mających być odrestaurowanych z tych pieniędzy. Wydaje się to być to niemożliwe*⁶².

Raport Parlamentu Europejskiego z 2015 roku stwierdza, że *historyczny dorobek religijny powinien być utrzymany dla jego wartości kulturowej bez względu na wyznanie religijne z jakiego pochodzi*⁶³. Tego

[⁵⁹] Nedjma van Egmond, *SOS Dziedzictwo religijne w niebezpieczeństwie (SOS Patrimoine religieux en danger)*, „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019, s. 10.

[⁶⁰] Dz. cyt.

[⁶¹] Dz. cyt.

[⁶²] Dz. cyt.

[⁶³] Dz. cyt.

samego zdanie jest Edouard de Lamaze, prezydent OPR (Observatoire du Patrimoine Religieux): *Przez długi czas reprezentanci państwa mówili nam – pracujecie dla bigotów, a my wcale tak nie uważamy, bo widzimy różnice między miejscem kultu, a miejscem dziedzictwa kulturalnego, architektonicznego, które to miejsce kultu reprezentuje. We Włoszech artykuł 9 konstytucji mówi o obowiązku ochrony tego dziedzictwa. Pokładamy dwie nadzieje w Notre-Dame: że pojawi się świadomość tego dziedzictwa w tym pędzie laickim i kulturalnym oraz, że katedry i kościoły przeznaczone do remontów staną się miejscem pracy specjalistów francuskich w dziedzinie renowacji zabytków⁶⁴.*

25. Wywiad z Ch. Rambaud dotyczący sprzedaży czterech kościołów w Rouen

Franck Dedieu – *Z jakich powodów zamierzacie sprzedać cztery kościoły w Rouen?*

Christine Rambaud, zastępca mera Rouen od spraw urbanistycznych – *Chodzi o przekazanie własności, nie zaś o wydobycie jak największej pieniędzy, lecz o nadanie życia tym gmachom. Cztery kościoły, o których mowa już od dłuższego czasu nie służą wiernym, ale wymagają wydatków ze strony merostwa, szczególnie jeśli chodzi o utrzymanie bezpieczeństwa.*

F.D. – *A co mówią o tym mieszkańcy Rouen?*

Ch.R. – *Miasto stu dzwonnicy oferuje różnorodność atrakcji do zwiedzania. Od potencjalnych nabywców wymaga się gwarancji: będą musieli przestrzegać listy, jaką opracowaliśmy z Ministerstwem Kultury odnośnie restauracji budynków i obowiązkowi wskrzeszenia w nim życia.*

F.D. – *Czy głównym celem nie jest jednak zrobienie oszczędności?*

Ch.R. – *Nasze miasto ma okazały budżet na cele dziedzictwa kulturalnego, mianowicie 3 miliony euro na rok. Potrzeba globalna wynosi natomiast 100 milionów euro. My musimy dokonywać oszczędności, na przykład lepiej wydać pieniądze na utrzymanie najważniejszych atrakcji takich jak na przykład kościół Saint-Maclou czy Saint-Ouen, zamiast utrzymywać miejsca opuszczone, które tylko wymagają kosztów⁶⁵.*

26. Kto płaci za co?

Zasada nie jest skomplikowana. Właściciel budynku religijnego musi zagwarantować „ogrodzenie i bezpieczeństwo” – chodzi o to, by przychodzący przebywali w zdrowych murach i pod szczelnym dachem. Jednak pojawia się pytanie o właściciela, czyli kto ma płacić, by zapewnić owo bezpieczeństwo. We Francji 45 tys. kościołów parafialnych należy o gmin, które są zobowiązane do wydatków koniecznych. Diecezja zadowala się zajmowaniem darmowym ad vitam aeternam. Państwo musi wykładać pieniądze na katedry. Uściślając konkretnie na katedry nazwane tak przez prawo konkordatowe przyjęte przez Napoleona Bonaparte na następującej zasadzie: jedna katedra na departament może liczyć na wsparcie finansowe z Ministerstwa Kultury. Na przykład w departamencie Côte d'Armor są dwie katedry: katedra Saint-Tugdual w Tréguier nie jest wspierana przez państwo, a katedra Saint-Etienne w Saint-Brieuc jest finansowana przez państwo⁶⁶.

[⁶⁴] Dz. cyt.

[⁶⁵] „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019, s. 12.

[⁶⁶] Franck Dedieu, *Kościół: kto płaci za co? (Églises: qui paye quoi?)*, „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019, s. 11.

III. Pożar Katedry Notre Dame w Paryżu

1. Analizowanie pożaru

Pożar katedry Notre-Dame wybuchł 15 kwietnia 2019 roku. Ogień zajął konstrukcję nośną dachu i zawałiła się iglica. Tysiące osób solidaryzowało się w smutku, ludzie natychmiast organizowali zbiórki pieniężne na odbudowę.

Jedenaście dni po pożarze pojawił się artykuł krytyczny w kolorowym piśmie. Setki milionów euro jako obiecane datki na odbudowę Notre-Dame, ale ciągle nic w sprawie remontów przeznaczonych na mieszkania socjalne, które od co najmniej 20 lat nie były odnawiane: to jest symbol naszego społeczeństwa, naszej planety. Emocje biorą górę nad rozsądkiem⁶⁷. Tak ocenił i zbanalizował pożar dziennikarz pisma „Marianne”.

2. Głos studenckiej lewicy

Hafsa Askar działająca w skrajnie lewicowej organizacji studenckiej UNEF (L'Union Nationale des Etudiants de France, czyli Związek Narodowy Studentów Francji) będąca wiceszefową UNEF-u w Lille, napisała 15 kwietnia na Twitterze: *Mam gdzieś Notre-Dame z Paryża, ponieważ mam gdzieś historię Francji. Ludzie będą płakać z powodu kawałków drewna. Wy, którzy tak bardzo lubicie tożsamość francuską, tożsamość, która jest waszą delirią, wy mali, Biali*⁶⁸.

Po tym wpisie pojawiły się inne głosy krytyczne dotyczące katedry, między innymi wpisał swój ironiczny komentarz Edouard Le Bert, który jest przywódcą UNEF w Rennes: *Mamy dramat narodowy, bo dach katedry płonie*. Warto podkreślić, że był to wpis studenta historii.

Widać z powyższych wpisów, że przywódcy studenckiej organizacji lewicowej mają nie tylko w pogardzie historię i dziedzictwo narodowe, ale także głoszą i tolerują rasizm w stosunku do człowieka „białego”.

3. Długie przygotowania do odbudowy

Dawny szef wojskowy, generał Jean-Louis Georgelin, stoi na czele remontu Notre-Dame i zjednoczył swoich podopiecznych, by oszacować straty i zorganizować restaurację zabytku. Prezydent Francji wyznaczył więc byłego szefa sił zbrojnych na naczelnika. Generał Georgelin wezwał głównego inżyniera Philippe`a Josta i dawnego szefa architektury w SNCF (Société nationale des chemins de fer français – Narodowe Towarzystwo Kolei Francuskich) Jeana-Marie Duthilleul.

Na razie sztab znajduje się w jednym z pomieszczeń Pałacu Elizejskiego, ale od listopada będzie wydany dekret o zaangażowaniu 30 osób. Czyżby były żołnierz umiałby ocalić dorobek. Autorka artykułu pyta o kompetencje szefa remont. Generał Jean-Louis Georgelin ogłosił, że odbudowa katedry będzie zakończona w ciągu pięciu lat, jak sobie tego życzy prezydent Francji.

Tymczasem stanowisko architektów jest inne. Eksperti chcieliby wypowiedzieć się o rekonstrukcji, zanim zostanie rozpoczęta praca odbudowy.

[67] Jacques Degerlache, *Emocja kontra rozsądek (L'émotion contre la raison)*, „Marianne”, 26 kwietnia-2 maja 2019 r.

[68] <https://twitter.com/fallaitpassuppr/status/1117894827520086016>

Rozpisano konkurs międzynarodowy na projekt odbudowy iglicy. Ale tak naprawdę iglica nie jest tu najważniejsza, bo architekci i urbaniści będą mogli być powołani przez merostwo, aby popracować nad promieniem wokół katedry, ulice, plac przez i za katedrą⁶⁹.

Pięć miesięcy po pożarze nie są jeszcze oszacowane straty i póki co jeszcze nic nie jest zaczęte.

4. Próba zamknięcia terenu odbudowy

Domaganie się zamknięcia terenu renowacji katedry, ponieważ zostały przekroczone normy skażenia ołowiem. Pani socjolog nie poszukiwała rozwiązań odbudowy, tylko chciałyby wprowadzić zakaz prac ze względu na skażenie⁷⁰.

5. Pożar katedry kapitałem politycznym

Emmanuel Macron, prezydent Francji, przeskoczył prawo o ochronie zabytków, chcąc odbudować katedrę w pośpiechu i tworząc z niej własny kapitał polityczny. Ścierają się wizje nowoczesne z konserwatywnymi⁷¹.

6. Przeciw szybkiej odbudowie

Kiedy katedra dymiła jeszcze prezydent Macron z niekompetentną egzaltacją ogłosił odbudowę katedry w terminie absurdalnie krótkim, z wątpliwym upiększeniem, z rozpisaniem międzynarodowego konkursu na projekt nowej iglicy. Jakby tego było mało rząd miał opracować projekt prawa nadzwyczajnego dotyczący odbudowy katedry. W ten sposób rząd wyłonił drugą ofiarę pożary, którą jest Ministerstwo Kultury, pozbawione możliwości odbudowy katedry. Kultura upolityczniona prowadzi do odrzucenia serwisów istniejących, na które łożą podatnicy.

W złożonej domenie restauracji pojawiają się kwestie techniczne, kulturowe, filozoficzne. Cała sprawa jest o wiele delikatniejsza niż to się wydaje rządowi, który przystąpił do kwestii odbudowy katedry w sposób brutalny. Przyglądanie się w sposób bezsilny pożarowi katedry porusza każdego człowieka wrażliwego. Dla historyka zaś staje się nową historią. Jest nie do przyjęcia w naszej epoce ryzyka zerowego, aby takie zdarzenie miało miejsce. Odnośnie restauracji identycznej muszą być spełnione trzy warunki: zachowana dokumentacja wizerunku sprzed pożaru, dostępność materiału o takiej samej naturze oraz takie same umiejętności wykonawców.

Jeśli zaś chodzi o odbudowę iglicy świątyni, to sprawa jest bardziej skomplikowana. Premier rządu Eduard Philippe nie znając historii myślał, że katedra nie miała iglicy i została jej dobudowana w 1863 roku. Tymczasem katedra gotycka miała swoją iglicę, która została zniszczona w czasie rewolucji. Odbudował ją Viollet-le-Duc, architekt, wybitny znawca gotyku.

Należy zatem wsłuchać się w katedrę i wysłuchać różnych ekspertów⁷².

[⁶⁹] Sibylle Vincendon, *Notre Dame, robotnicy w porządku bitewnym (Notre-Dame: les ouvriers en ordre de bataille)*, „Liberation”, 12 września 2019 r.

[⁷⁰] Wywiad z Anne Thébaud-Monx (socjolog zdrowia), *Zamknięcie wydaje się konieczne (Le confinement demeure nécessaire)*, „L’Humanité”, 19 sierpnia 2019 r.

[⁷¹] Pierre Feydel, *Jak odbudować Notre Dame w Paryżu (Comment reconstruire Notre-Dame de Paris)*, „Marianna”, 21–27 czerwca 2019 r.

[⁷²] Alexandre Gady, *Przeciw szybkiej odbudowie, (Contre la restauration rapide)*, „Causeur” nr 68, maj 2019, s. 63–66.

7. Bezpieczeństwo przeciwpożarowe w katedrze

System bezpieczeństwa przeciwpożarowego nie działający sprawnie i źle utrzymany, drastyczne redukcje personelu wyspecjalizowanego, zła koordynacja serwisów i oszczędności, to wszystko doprowadziło do pożaru. Autor artykułu nie podaje czytelnikowi innej możliwości pojawienia się ognia, jak tylko wynik nieumyślnego spowodowania wypadku, przez co przyjmuje prorządową, narzuconą narrację i z góry zakłada, że nie było podpalenia.

Anonimowy świadek pracujący w firmie zapewniającej ochronę katedry zeznaje: *Przełożony ekipy przeciwpożarowej był dopiero trzeci dzień w katedrze i nie znał dobrze terenu*⁷³.

Prawo o ochronie przeciwpożarowej w budynkach, gdzie przebywają zwiedzający z 25 czerwca 1980 roku: *W przypadku budynków ochraniających przez ludzi muszą być równocześnie trzy osoby z ochrony, w tym szef. To zalecenie musi być dostosowane do wielkości (im większy budynek, tym potrzeba jest więcej ochrony)*⁷⁴.

Z artykułu nie wynika jasno, ilu ochroniarzy było w katedrze Notre-Dame w poniedziałek 15 kwietnia. Niemniej artykuł podaje, że jeśli nawet było ich trzech, to i tak było ich za mało. Należy dodać, że pracownicy z tej firmy ochroniarskiej nie byli zawodowymi strażakami, lecz posiadali jedynie przeszkolenie w zakresie używania gaśnicy podręcznej.

Na uwagę zasługuje też fakt, że Notre-Dame jest ogromnym budynkiem (poza nawami udostępnionymi dla zwiedzających i wiernych). Jest to prawdziwy labirynt. Jeden z byłych pracowników zeznaje anonimowo, że jeśli zamknąć tam kogoś, kto nie zna dobrze pomieszczeń, to zgubi się nie znajdując wyjścia. Ów pracownik potrzebował praktykować tam przez sześć miesięcy, by dobrze pozna przestrzeń i czuć się pewnie w sensie znajomości terenu.

Państwo od wielu lat robiło oszczędności na katedrze. Pomniejszono systematycznie budżet na ochronę przeciwpożarową. Zajmowało się tym Ministerstwo Kultury, a konkretnie Dyrekcja Regionalna Spraw Kulturalnych (Drac) w regionie Ile de France.

Pracownicy firmy ochroniarskiej zgłaszali swoim przełożonym oraz Dyrekcji Regionalnej różne anomalie i złe funkcjonowanie systemu ochrony przeciwpożarowej. I chociaż ich raporty często były dokładane i niepokojące, to radzono im, by nie nagłaśniać sprawy. Czasami byli zwalniani pod różnymi pretekstami lub przenoszani do ochrony innych budynków. Firma chciała się utrzymać przy swoim kontrakcie w katedrze i nie stawiała Dyrekcji Regionalnej większych wymagań dotyczących bezpieczeństwa w katedrze.

Podobnie jak 87 katedr we Francji, Notre-Dame w Paryżu, jest własnością państwa od roku 1905. Duchowni są lokatorami w świątyni. Bezpieczeństwo wewnątrz budynku i wejścia do niego są zapewnione przez biskupstwo. Natomiast wszelkie remonty, jak i bezpieczeństwo pożarowe są zapewnione przez Dyrekcję Regionalną, więc przez Ministerstwo Kultury. Biskup Chauvet, rektor katedry, oświadczył do „Marianne”, że biskupstwo nie jest w żadnym wypadku odpowiedzialne za pożar w katedrze. *To była rola pani Dupas z Dyrekcji Regionalnej, która była odpowiedzialna za bezpieczeństwo katedry*⁷⁵.

Inna anomalia: powtarzające się problemy w systemie bezpieczeństwa antypożarowego. Cee Elung, były szef ekipy, zwolniony w 2015 roku, mnożył raporty. Największym problemem był brak systemu dźwiękowego przy alercie pożarowym. Jedynie sygnały świetlne funkcjonowały. Jeśli system się włącza, wówczas pracownik ma 5 minut na pójście, sprawdzenie i ewentualnie zniesienie podejrzenia o pożar. Po tych 5 minutach włącza się alarm ewakuacyjny budynku.

Prośba o zwiększenie liczby ochroniarzy nie została nigdy spełniona. Cee Elung został zwolniony, gdyż gotował wodę w czajniku i nie zauważył alertu świetlnego, a od gotującej się wody włączył się

[73] Vladimir de Gmeline, *Notre-Dame, ogień wylegał się od dłuższego czasu (Notre-Dame le feu couvait depuis longtemps)*, „Marianne”, 10–16 maja 2019 r.

[74] Dz. cyt.

[75] Dz. cyt.

alert ewakuacyjny. Inny pracownik firmy opowiadał, że włączały się alarmy na wieżach i strychu nawet ok. 10 razy w ciągu dnia. Wtedy trzeba było biec na wysokość ok. 10 piętra, by stwierdzić, że nic się nie dzieje. Dlatego Dyrekcja Regionalna często prosiła, aby ustawić alarm na funkcję uśpioną, szczególnie podczas ważnych uroczystości.

Dzień po pożarze media podały, że alarm był czynny bez przerwy, przez 24 godziny, co było oczywistym kłamstwem. Pracownicy z ochrony pożarowej podali, że byli obecni w katedrze od 7. rano do 23. A po ich wyjściu, przez 8 godzin jedynie stróż miał przenośną tablicę świetlną w swoim mieszkaniu i mógł być poinformowany o alarmie. Dodać trzeba, że stróż nie był przeszkolony w sprawach przeciwpożarowych.

W dniu pożaru szef ekipy ochraniarskiej, który nie znał w szczegółach katedry, miał do dyspozycji tylko jej plan. W chwili powiadomienia sygnałem świetlnym udał się na strych zakrystii, który na planie pokrywa się z nawą. *Strych zakrystii i nawa są na planie usytuowane w tej samej strefie*⁷⁶. Dlatego po pierwszym sygnale pożaru nie widział.

8. Noc nad Notre-Dame

Wytłumaczenie znajduje się być może w zgliszczach, w mieszance zwęglonego drewna dębowego i dwustu tonami stopionego ołowiu – to co pozostało z dachu starej katedry. Od pierwszej nocy 15 kwietnia na wniosek prokuratora Paryża Remy`ego Heitza śledczy rozpoczęli przesłuchiwanie. Pracownicy remontowi, ale też i ochroniarze z katedry, nikt z nich nie wie, co mogło się wydarzyć, nikt nie przypomina sobie niczego podejrzanego. Według źródeł prasy przesłuchani robotnicy mówili o pracach polegających na cięciu stali i być może to spowodowało odpryski ciepłego metalu („des projections de métal chaud”). Trzy drony, które fatalnej nocy wznosiły się na wysokość 110 metrów, by przekazywać na bieżąco wiadomość strażakom o stanie ognia, będą przebadane pod kątem znalezienia poszlak. *Śledztwo będzie długie i być może bez odpowiedzi*⁷⁷ – mówi anonimowe źródło. W środę rano (17 kwietnia 2019) podczas Rady Ministrów, Laurent Nunez, sekretarz stanu przy Ministrze Spraw Wewnętrznych powiedział: *Budynek nie zostałby uratowany, gdyby zabrakło kwadransa. Zawdzięczamy wszystko zimnej krwi i odwadze garstki strażaków, którzy ochotniczo weszli na wieże Notre-Dame*⁷⁸.

O 18:20 rozległ się pierwszy alarm przeciwpożarowy. Na przesłuchaniu robotnicy wszyscy odpowiedzieli zgonie, że wszyscy wyszli o 17:30. *Wszyscy schodzili zawsze przed godziną 18:00*⁷⁹ – potwierdza Patrick Palem z firmy Socra. Ten inżynier pochodzący z Dordoni był jeszcze u góry 4 dni przed pożarem. To jego firma była odpowiedzialna w czwartek 11 kwietnia za przywiezienie 16 rzeźb, które otaczały iglicę (12 apostołów i 4 ewangelistów). Kiedy się rozległ pierwszy alarm o 18:20, to robotników tam nie było od około godziny. Żaden z nich w momencie schodzenia nie zauważył niczego. *Na górze, gdzie oczywiście był zakaz palenia, znajdowały się gaśnice co 10 metrów* – przypomina sobie Patrick Palem. *Gdyby oni zauważyli zarzewie ognia, to z pewnością mogliby zareagować. Wszystko się rozgrywa w pierwszych minutach...*⁸⁰ Będąc ekspertem od strych dachów, ten inżynier wie, że wystarczy jeden „punkt ciepły” („point chaud”), mogący wylegać się przez kilka minut lub nawet godzin i być niewidocznym, bezzapachowym, aby wywołać pożar. Przy takich remontach, przy których wprowadza się instalacje elektryczne, mogące spowodować pożar, powinno się *wprowadzać wskaźniki elektroniczne ciepła, które jednak są drogie*⁸¹ – ubolewa inżynier Palem.

[76] Dz. cyt.

[77] Vladimir de Gmeline, Laurent Valdiguié, *Noc Notre-Dame (La nuit de Notre-Dame)* „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019, s 18.

[78] Dz. cyt.

[79] Dz. cyt.

[80] Dz. cyt.

[81] Dz. cyt.

Po pierwszym alarmie pożarowym jeden z pracowników ochrony przeciwpożarowej został wysłany przez centralę, by sprawdzić, co się dzieje. Po 10 minutach pracownik ten poinformował centralę przez radiofalówkę, że nie widzi nic podejrzanego. Czyżby błąd w strefie? Czyżby błąd alarmu?

O 18:43 pracownik ochrony przeciwpożarowej został wysłany na dach katedry. *Tym razem zastał on płonąca belkę i natychmiast dał alarm przez radiofalówkę*⁸² – podaje źródło. Według tego pracownika nie był on już w stanie zapanować nad ogniem. Czy ten ogień był już tam w zarzewiu przy pierwszym alarmie? – to pytanie pozostaje wielką zagadką Notre-Dame.

O 18:51, czyli pół godziny po pierwszym alarmie, zostali wezwani strażacy. W tym czasie w katedrze kończy się msza przerwana syreną ewakuacyjną. Pracownik, który zszedł z dachu i pierwszy widział płomienie, poinformował, że ogień jest przy iglicy.

O 18:53 pojawił się ogień zarejestrowany wyraźnie przez kamerę zainstalowaną na budynku pre-fektury policji.

Około godziny 19. gen. Jean-Claude Gallet, szef strażaków w Paryżu rozpoczął dowodzenie akcją ratunkową i jedną z jego pierwszych decyzji było wysłanie ludzi o katedry, aby ocalić skarby. Zgłosiło się 10 strażaków, którzy wraz z księdzem odzyskali większość skarbów, w tym koronę cierniową, kupioną przez św. Ludwika w 1238 roku. W tym czasie dach katedry był już opanowany ogniem i groził zawaleniem.

O 21:15 pojawiła się groźba zawalenia wież i heroiczna decyzja strażaków o wejściu na wieże i schładzaniu ich dachów.

O 22:30 padła wiadomość, że powiodło się ratowanie wież.

9. Notre Dame w centrum wielkiej przebudowy. Projekt z roku 2016

W grudniu 2016 roku został zaproponowany prezydentowi François Hollandowi projekt przerobienia wyspy Cité, który przewidywał: stworzenia na sprzedaż 100 tys. metrów kwadratowych powierzchni przekraczającej miliard euro, sprywatyzowanie dorobku publicznego, wprowadzenie opłat za wejście do katedry i użytkowanie komercyjne, co by przyniosło miastu ogromne zyski. A zatem katedra Notre-Dame pojawiła się w centrum projektu za wiele milionów euro.

Raport został sporządzony przez dwóch architektów Dominique Perrault i Philippe Béval, i był zamówiony przez prezydenta F. Hollanda oraz panią mer Paryża Anne Hidalgo w grudniu 2015 roku. Prezydent Holland i mer Hidalgo napisali w liście do architektów, że w tym miejscu (na wyspie) jest dużo turystów, ale nie przynosi to oczekiwanych rezultatów. Należy więc przestudiować to, co mogłoby się wydarzyć na wyspie Cité w ciągu najbliższych 25 lat.

Ten punkt newralgiczny Paryża, będący w centrum miasta, nie jest sercem bijącym. Notre-Dame zwiedza rocznie między 13 a 14 milionów turystów, co sprawia, że jest to najbardziej odwiedzany zabytek Paryża. Natomiast wyspa jest dość słabo zaludniona, na 1000 mieszkańców jest tylko 300 mieszkańców stałych, pozostali to turyści hotelowi. Ten fakt mógłby ułatwić przebudowę wyspy.

Architekt Philippe Béval ubolewał, że 14 milionów turystów nie korzysta odpowiednio z atrakcji komercyjnych i tym samym nie zostawia miastu środków związanych z przebywaniem.

W raporcie architektów dotyczącym przebudowy jest 35 propozycji. Wśród nich najbardziej rewolucyjna to ogromna płyta przezroczysta o wymiarach 135 na 100 metrów umiejscowiona nad placem przed katedrą, pod którą miałyby znajdować się basen, kawiarnie, sale komercyjne. Również wzdłuż Sekwany architekci planowali liczne zmiany, aleje roślinne, całkowite wycofanie samochodów, galerie podziemne i inne atrakcje dla turystów.

[82] Dz. cyt.

Cała wyspa, która posiada 22 hektary jest wpisana na listę dziedzictwa światowego UNESCO (ang. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), co sprawia, że projekt nie mógłby zostać zrealizowany bez zgody międzynarodowej organizacji, która chroni cenne zabytki.

Dominique Perrault uważa, że projekt jest bardzo trudny do zrealizowania, a nawet niemożliwy do wykonania *bez wsparcia najwyższej władzy w państwie*⁸³. Ponieważ listę dziedzictwa światowego UNESCO ma wiele różnych prawnych przeszkód do swobodnych zmian. W konsekwencji potrzebne byłoby wydarzenie „nieoczekiwane i nieprawdopodobne” (cytat za Dominique Perrault), ażeby mogły być dokonane zmiany architektoniczne w miejscu tak pilnie strzeżonym.

Od momentu pożaru (dnia 15 kwietnia) rząd przygotował spec ustawę, ażeby przyspieszyć odbudowę Notre-Dame. W myśl tej ustawy możliwe byłoby omijanie kodeksu i innych reguł dziedzictwa światowego UNESCO. Obecnie ustawa jeszcze nie została przegłosowana przez Zgromadzenie Narodowe.

10. Projekt zagraża katedrze

Miasto Paryż posiada na wyspie Cité posiada 47% dorobku publicznego. W jednym z tych postulatów projektu jest mowa o sprywatyzowaniu majątków na wyspie, które miałyby dostarczyć kilka set milionów euro.

Raport Perrault i Béval, proponujący zmianę wyspy Cité, był zamówiony przez prezydenta Holandii i mer Hidalgo w grudniu 2015 roku. Został przekazany przez Perrault i Béval w grudniu 2016 roku⁸⁴. Artykuł przedstawia raport identyczny, który został przedstawiony w poprzednim punkcie⁸⁵.

[⁸³] *Notre Dame w Paryżu w centrum projektu za wiele miliardów (Notre-Dame de Paris au centre d'un projet foncier de plusieurs milliards depuis 2016)*: www.medias-presse.info/2016/107695

Listy są także opublikowane na stronie internetowej architekta Dominique'a Perraulta: www.missioniledelacite.paris/la-mission

[⁸⁴] *Projekt nieruchomości za wiele miliardów zagraża Notre-Dame w Paryżu od 2016 (Un projet immobilier de plusieurs milliards menace Notre-Dame de Paris depuis 2016)*: www.egaliteetreconciliation.fr/2016-54487

[⁸⁵] Graficzne plany raportu są także dostępne na stronie Dominique'a Perraulta: www.perraultarchitecture.com oraz: <http://www.missioniledelacite.paris/la-mission>

a także na stronie miejskiej Paryża: www.paris.fr/pages/un-projet-de-metamorphose-de-l-ile-de-la-cite-4368

11. Dlaczego wieże Notre-Dame były zamknięte godzinę wcześniej niż zwykle?

15 kwietnia wejście na wieże katedry zostały zamknięte o 17:30, a więc o godzinę wcześniej niż zwykle, ponieważ zebranie administracyjne pracowników CMN (Centre des Monuments Nationaux, czyli Centrum Zabytków Narodowych) miało miejsce w wysokiej sali usytuowanej w wieży północnej. Dziwny detal: to zebranie zostało przemilczane jeśli chodzi o nazwiska osób uczestniczących, jak również nigdy nie zostało wymienione w niezliczonych reportażach poświęconych osobom ewakuowanym z Notre-Dame. Jedynie wspomina się o członkach personelu, o wiernych, o robotnikach, którzy byli ostatnimi osobami w katedrze⁸⁶.

Dodać należy do wpisu, że Centre des Monuments Nationaux ma swoją siedzibę w Hôtel de Sully, w IV dzielnicy Paryża, zaś prezydentem CMN jest Philippe Bélaval. Dlaczego zebranie CMN miało miejsce w sali w wieży katedry?

12. Zebranie CMN w sali wieży północnej katedry

Zebranie Centre des Monuments Nationaux miało miejsce w dniu pożaru. CMN zapewnia, że to nie było pierwsze zebranie i nie miało nic wspólnego z pożarem. Archiwa N-D są faktycznie autentyczne. CMN: *Zamknięcie wejścia na wieżę w poniedziałek 15 kwietnia o 17:30 było zaplanowane od 15 dni w celu zorganizowania zebrania administracyjnego z pracownikami CMN, Takie zebrania są organizowane regularnie w celu wymiany zdań z personelem na miejscu. Ten zbieg okoliczności może się wydawać dziwny, ale nie ma w tym nic podejrzanego. Często się zdarza, że otwieramy później albo zamykamy wcześniej wejście dla turystów, ażebyśmy my, ekipa CMN, mogli spotkać się w sali wysokiej*⁸⁷. Według naszego rozmówcy o 18:30 wszyscy zeszli⁸⁸ i nikt nie podłożył tam ognia.

Fakt do podkreślenia: to właśnie przez wieżę możemy wejść na dach w strefę naw, w której rozpoczął się pożar. Portal alterinfo.net podaje także schemat katedry⁸⁹.

Informacja o Zebraniu CMN nie została podana przez media oficjalne. Dlaczego media ukryły informację o ważnym zebraniu? Na dodatek milczenie medialne jest kontynuowane skoro już nawet checknews podał informacje o spotkaniu.

13. Cenzura wypowiedzi architektów

Ministerstwo Kultury cenzuruje wypowiedzi architektów z CMN (Centre des Monuments Nationaux, czyli Centrum Zabytków Narodowych)? Zastanawiają się często ludzie wpisując swoje wątpliwości na blogach internetowych. Spośród różnych opinii dotyczących pożaru katedry Notre Dame w Paryżu na przypomnienie zasługuje głos Benjamina Mouton, dawnego architekta katedry, który spełniał tę funkcję przez 13 lat aż do roku 2010. Dnia 16 kwietnia Benjamin Mouton udzielił wywiadu dla telewizji LCI w programie prowadzonym przez Davida Pujadasa.

Architekt był zdziwiony, że ogień się rozprzestrzenił na tak wielką skalę i w tak szybkim czasie. Ten dąb bardziej przypominał zapałki podlane benzyną. Dąb, który ma 800 lat jest bardzo twardy i nie pali się w ten sposób. Przed rokiem 2010 została wymieniona cała instalacja elektryczna. Benjamin

[⁸⁶] Wpis pod powyższym artykułem dotyczącym projektu przebudowy katedry, który został umieszczony 24 kwietnia 2019 roku przez: Dom htag2185221.

[⁸⁷] Fabien Leboucq, *Dlaczego wieże Notre-Dame były zamknięte w dniu pożaru godzinę wcześniej niż zazwyczaj (Pourquoi les tours de Notre-Dame ont-elles fermé plus tôt le jour de l'insendie?)*: www.liberation.fr/checknews/2019/04/23

[⁸⁸] Dz. cyt.

[⁸⁹] www.histoire-france.net/schemas/cathedrale/; www.notredamedeparis.fr/lacathedrale/architecture/la-charpente

Mouton wykluczył spięcie elektryczne w katedrze. Podkreślił również, że zostały usprawnione czujniki przeciwpożarowe, które spełniały najnowsze wymagania przeciwpożarowe. W obiektach, które należą do dziedzictwa narodowego, występują często kontrole techniczne i one są zawsze bardzo rygorystyczne. Konserwacja konstrukcji drewnianej zasługiwała na pochwałę, była zrobiona znakomicie. Belki zostały pokryte środkami antypożarowymi, przez co nie palą się łatwo. Architekt dodał, że jeśli się obserwuje statystyki odnośnie zniszczeń przez pożar, to w pracach dotyczących zabytków historycznych praktycznie nie ma zniszczeń w porównaniu z innymi budynkami. Zarzewie ognia w katedrze było jedno i ono powstało w miejscu, gdzie nie było prac remontowych – czyli przy iglicy⁹⁰.

Benjamin Mouton został wysłany na misję do Chin dokładnie dzień po udzielonym wywiadzie.

14. Śledztwo powinno prowadzić się w celu ustalenia prawdy

Rémy Heitz, prokurator Paryża (procureur de la République de Paris), jeszcze w dniu pożaru zapowiedział prowadzenie śledztwa w kierunku nieumyślnego spowodowania pożaru. Dodać trzeba, że każde śledztwo powinno prowadzić się w celu ustalenia prawdy, a nie dla potwierdzenia jakiejś ustalonej wersji wydarzeń⁹¹.

Deputowany Meyer Habit (z partii UDI, L'Union des démocrates et indépendants, czyli z Unii Demokratów i Niezależnych) postawił pytanie w Zgromadzeniu Narodowym: Czy to był zamach?

Do dziś nie zostały poczynione odpowiednie kroki (nie powołano profesjonalnej, niezależnej komisji) w celu zbadania sprawy, chociaż katedra Notre-Dame była najważniejszym dziedzictwem narodowym Francji.

IV. Wnioski końcowe

O chryścianofobii nie mówi się zupełnie we Francji. Pojęcie w obiegu nie funkcjonuje. Po pierwsze, dziennikarze w mediach publicznych milczą, a po drugie obywatele przyzwyczajeni są do laicyzacji, do której często podchodzą nadgorliwie, a po trzecie władze kościelne często nie biorą poważnie zagrożenia ze strony agresorów, relatywizują okoliczności w zaistniałych sytuacjach i ustępują wymogom państwowym.

Katolicy francuscy budzą się powoli. Liczba osób uczestniczących nieznacznie się zwiększyła, widać to szczególnie podczas uroczystości ważnych świąt religijnych, ale należy też dodać, że zagęszczenie jest związane z malejącą liczbą świątyni. Jednak przyznać trzeba przy tym, że wytrwali katolicy coraz częściej zaczynają naśladować muzułmanów i przez to przestają się ukrywać i wstydzic swojej przynależności religijnej.

We Francji ataki na Kościół katolicki są wymierzone z dwóch kierunków. Jednym jest agresja ze strony ekstremistów islamskich, zaś drugim są lewicowe i wolnomularskie działania, które uaktywniają się w większej lub mniejszej skali niemal na wszystkich płaszczyznach życia obywateli. Przypomnieć należy, że w trzech departamentach, w który wystąpiło najwięcej ataków antykatolickich, dwa były w regionach, gdzie mieszka najwięcej praktykujących katolików i jest znikoma liczba muzułmanów. A zatem ataki w departamentach Loire-Atlantique i Morbihan, w których łącznie było ich 53 w ciągu roku, musiały być przeprowadzone przez organizacje sterujące z zewnątrz regionów.

Zagrożenie ze stron lewicowych wydaje się być poważniejsze, ponieważ nienawiść do katolików jest przekazywana z pokolenia na pokolenie i podsycana prasą oraz sztuką antykościelną. A przy tym

[⁹⁰] <https://www.youtube.com/watch?v=q64pMLHXm2A>

[⁹¹] <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/incendie-de-notre-dame-de-paris-la-piste-criminelle-ecartee-20190626>

warto podkreślić, że akcje przestępcze grup lewicowych są o wiele lepiej zorganizowane i bardziej dyskretne. Terrorysty islamscy często są nieprzygotowani, co widać było przy zabójstwie księdza Jacques'a Hamela, podczas którego pozwolili wydostać się z kościoła starszej osobie, jednej z pięciu zakładników, która zawiadomiła policję. Terrorysty islamscy zwykle chcą, aby te wydarzenia były spektakularne, nagrywają swoje czyny, umieszczają filmiki na stronach internetowych i w ten sposób chcą zabłysnąć przed swoim środowiskiem. Natomiast operacje grup lewicowych są przygotowane perfekcyjnie, niekiedy rozłożone w czasie i sukcesywnie realizowane.

Wiele stron w tej pracy zostało poświęconej pożarowi katedry Notre Dame w Paryżu. Dlaczego? Po pierwsze, ogień zniszczył dach, a także naruszył wiązania kamieni w murach jednej z najstarszych i najpiękniejszych katedr francuskiego chrześcijaństwa, a po drugie, w tym wydarzeniu wyłoniło się wiele niejasności, ponieważ przekaz medialny, informacje oficjalne oraz opinie fachowe osób kompetentnych nie zawsze były spójne. Oczywiście, że plany przebudowy katedry nie będą dowodem na podpalenie. Planować wolno każdemu różne rzeczy. Jednak przy dużej ilości zastrzeżeń, zapowiedź prokuratora Paryża, że będzie prowadził śledztwo wyłącznie w kierunku ustalenia nieumyślnego spowodowania pożaru, budzi jeszcze więcej wątpliwości.

Intelektualizm europejski od samego początku pojawienia się na kontynencie filozofii i nauki był oparty na dochodzeniu do prawdy i wyrastał z zadawania pytań. Nowoczesne barbarzyństwo stosuje metodę odwrotną. Tych, którzy poszukują prawdy i zadają pytania, ośmiesza się notorycznie. W Polsce nazywa się ich „sektą smoleńską”, zaś we Francji pytających określa się mianem „spiskowcy” („complotistes”).

Na koniec warto dodać, że po pożarze katedry Notre Dame wszystkie pisma przedstawiły płonąca świątynię lub jej iglicę w ten sposób, aby nie pokazać krzyża. Wyjątek stanowił tylko magazyn „Figaro”. Laicyzacja we Francji jest nie tylko mocnym przyzwyczajeniem, ale także kompleksem, który powoduje ograniczenia w widoku i estetyce.

Bibliografia

- Berrod Nicolas, *Manifestacja przeciwko zapłodnieniu in vitro: czy firma kolejowa mogła odmówić wynajęcia pociągu?* (*Manifestation contre la PMA: la SNCF pouvait-elle refuser à des militantns d'affréter un TGV?*), „Le Parisien.fr” 17.09.2019.
- Dedieu Franck, *Kościół: kto płaci za co?* (*Églises: qui paye quoi?*), „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019.
- Degerlache Jacques, *Emocja kontra rozsądek* (*L'émotion contre la raison*), „Marianne”, 26 kwietnia–2 maja 2019 r.
- Dion Jack, *Wybrana świeckość* (*La laïcité plébiscitée*), „Marianne”, 29 marca–4 kwietnia.
- Egmond Nedjma van, *SOS Dziedzictwo religijne w niebezpieczeństwie* (*SOS Patrimoine religieux en danger*), „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019.
- Feydel Pierre, *Jak odbudować Notre Dame w Paryżu* (*Comment reconstruire Notre-Dame de Paris*), „Marianne”, 21–27 czerwca 2019 r.
- Gady Alexandre, *Przeciw szybkiej odbudowie* (*Contre la restauration rapide*), „Causeur” nr 68, maj 2019.
- Gmeline Vladimir de, *Notre-Dame, ogień wylęgał się od dłuższego czasu* (*Notre-Dame le feu couvait depuis longtemps*), „Marianne”, 10–16 maja 2019 r.
- Gmeline Vladimir de, Laurent Valdiguié, *Noc Notre-Dame* (*La nuit de Notre-Dame*) „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019.
- Gorce Bernard, Vaillant Gauthier, *Miejsce religii nie niepokoi Francuzów* (*La place des religions n'inquiète pas les Français*), „La croix”, 11 października 2017.
- Hamiche Daniel, *Europa, niepokojące znaki odnośnie nietolerancji* (*Europe: les signaux inquiétants t'un Observatoire sur l'intolérance*), „L'Homme Nouveau”, nr 1683, 16 marca 2019 r.

- Hamiche Daniel, *Represje antychrześcijańskie: znów ciężki bilans w roku 2018 (Persécutions anti-chrétiennes: encore un lourd bilan pour 2018)*, „L'Homme Nouveau” nr 1683, 16 marca 2019.
- Idczak Paul, *Wśród deputowanych wiara wywołuje dyskomfort (Chez les députés, la foi jette un froid)*, „Libération”, 16 sierpnia 2019 rok.
- Kovacs Stéphane, *We Francji więcej niż 5000 kościołów jest zagrożonych (En France, plus de 5000 églises sont menacées de délabrement)*, „Le Figaro”, 25 kwietnia 2019.
- Leboucq Fabien, *Dlaczego wieże Notre-Dame były zamknięte w dniu pożaru godzinę wcześniej niż zazwyczaj (Pourquoi les tours de Notre-Dame ont-elles fermé plus tôt le jour de l'incendie?)*, www.liberation.fr/checknews/2019/04/23
- „Le Monde”, 8 stycznia 2015.
- „Le Monde des Religions” („Świat religii”), nr 87, styczeń-luty 2018.
- „Marianne”, 19–25 kwietnia 2019.
- „Observatory on Intolerance and Discrimination against Christians in Europe”, 2.09.2019 r.
- Pascal Blaise, *Mysli*, przekład Tadeusz Żeleński, Warszawa 1996, Wydanie X, s. 27.
- PATRIMOINE-EN-BLOG, autor blogu Benoît de Sagazan.
- Riocreux Ingrid, *Szkoda, że katolicy nie umieją manifestować! (Dommage que les cathos ne sachent pas manifester!)*, „Causeur,fr”, 10.10.2019.
- Souffi Emmanuelle, *66 aktów antychrześcijańskich w samym tylko styczniu... zanurzenie we Francji, kościoły sprofanowane (66 actes anti-chrétiens rien qu'en janvier... plongée dans la France des églises profanées)*, „Le Journal du Dimanche”, 11 marca 2019 r.
- Thébaud-Monx Anne, *Zamknięcie wydaje się konieczne (Le confinement demeure nécessaire)*, „L'Humanité”, 19 sierpnia 2019 r.
- twitter.com/fallaitpassuppr/status/1117894827520086016.
- Verdier Marie-Hélène, *Sylviane Agacinski pozbawiona słowa, czy to was dziwi? (Sylviane Agacinski interdite de parole, ça vous étonne?)*, „Causeur” 26.10.2019.
- Vincendon Sibylle, *Notre Dame, robotnicy w porządku bitewnym (Notre-Dame: les ouvriers en ordre de bataille)*, „Libération”, 12 września 2019.
- www.actu.fr/la-gazette-du-val-d-oise/
- www.bfmtv.com/politique/saint-etienne-du-rouvray-une-elue-brestoise-dans-la-tourmente-pour-un-tweet-douteux-1020835.html
- www.centpourcent.com (radio locale)
- www.egaliteetreconciliation.fr 2016–54487
- www.estrepublicain.fr
- www.francebleu.fr
- www.francebleu.fr/infos/societe/le-delit-d-entrave-l-ivg-sur-internet-definitivement-adopte-par-le-parlement-1487241674
- www.france3-regions.francetvinfo.fr
- www.histoire-france.net/schemas/cathedrale
- www.ladepeche.fr
- www.lanouvellerepublique.fr
- www.lavoixdunord.fr
- www.ledauphine.com
- www.lefigaro.fr/actualite-france/incendie-de-notre-dame-de-paris-la-piste-criminelle-ecartee-20190626
- www.lefigaro.fr/actualite-france/2017/08/28/01016-20170828ARTFIG00109-la-justice-annule-la-fin-des-menus-sans-porc-dans-les-cantines-de-chalon-sur-saone.php
- www.lemonde.fr/societe/article/2017/08/28/chalon-sur-saone-la-justice-annule-la-fin-des-menus-sans-porc-dans-les-cantines_5177551_3224.html
- www.leparisien.fr

www.lereportersablais.com
www.lexpress.fr
www.lyoncapitale.fr
www.medias-presse.info 2016/107695
www.midilibre.fr
www.missioniledelacite.paris/la-mission
www.notredamedeparis.fr/lacathedrale/architecture/la-charpente
www.ouest-france.fr
www.paris.fr/pages/un-projet-de-metamorphose-de-l-ile-de-la-cite-4368
www.perraultarchitecture.com
www.republicain-lorrain.fr
www.saint-brieuc.maville.com
www.sudouest.fr
www.valeursactuelles.com, piątek 29 lipca 2016.
www.youtube.com/watch?v=q64pMLHXm2A